

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut
Semiootika osakond

Laura Sauga-Tilk

Spetsiesistliku keelekasutuse avaldumisvormid ajakirjanduses

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Katre Pärn

Tartu
2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Spetsiesism	5
1.1. Antropotsentrism, antropomorfism ja zoomorfism	6
1.2. Loomadest mõtlemine	7
1.3. Kriitilised loomauuringud ja veganuuringud.....	8
1.4. Inimeste ja teiste loomade suhete uurimine semiootikas.....	10
2. Spetsiesismi avaldumine.....	13
2.1. Spetsiesismi avaldumine keeles.....	14
3. Valim	19
4. Spetsiesismi avaldumine Eesti meediaväljaannetes	21
4.1. Sõnakasutus	21
4.1.1. Bioloogilised ja sotsiokultuurilised nimetused.....	23
4.1.2. Sõnakasutus inimeste ja teiste loomade kohta.....	25
4.1.2.1. Sõnakasutus inimeste puhul.....	25
4.1.2.2. Sõnakasutus loomade puhul	28
4.1.2.3. Grupi esindaja või individuaalne indiviid	30
4.1.3. Antropomorfistlik sõnakasutus.....	31
4.2. Inimeste ja loomade suhted	32
4.2.1. Inimeste ja teiste loomade sarnasused ja erinevused.....	33
4.2.1.1. Teiste loomade sarnasus inimestega.....	33
4.2.1.2. Teiste loomade erinevus inimestest	35
4.2.2. Hierarhiline suhetüüp	37
4.2.2.1. Võimutsev suhe	37
4.2.2.2. Hoolitsev suhe	42
4.2.2.3. Võrdõiguslik suhe.....	45
4.2.3. Rohkem kui üks suhetüüp	46
5. Järeldused	51
Kokkuvõte	55
Kasutatud kirjandus	57
Summary.....	64
Lisa 1	66

Sissejuhatus

Paljudes „primitiivseteks“ nimetatud ühiskondades pole kunagi arvatud, et inimlikkus peaks inimliigi väraval otsa lõppema – vastupidi, pisemadki loomakesed ja taimekesed on kutsutud ühiselus osalema (Descola 2022: 17). Pole põhjust väita, et loodus ja teised loomad tänapäeval meie ühiselus ei osale, kuid silmas tuleb pidada ja endalt küsida, mis rolli nad mängivad, või teisisõnu, mis rolli oleme meie neile andnud. Mõned loomad on muudetud lihamasinateks (Dunayer 2001: 142), teised loomad transpordivahenditeks ja kuigi mõned loomaliigid jäävad inimeste huviorbiidist välja, siis oleme väga paljud liigid rakendanud inimeste huve teenima. Seda muutmist teevad inimesed, kes eristavad ennast teistest loomadest, tõstes end mõtteliselt bioloogilisest maailmast välja (Rattasepp 2008: 1). Sellist mõttemustrit, mille järgi üks loomaliik on kuidagi erilisem või parem kui teine loomaliik, nimetatakse spetsiesismiks.

Spetsiesism on ühiskonnas laialt levinud diskrimineerimise vorm, kuid inimesed pole üldiselt sellest teadlikud. Spetsiesismiga kaasneb suhtumine ühe loomaliigi liikmete kasuks ning teiste kahjuks. Selline diskrimineerimise vorm esineb igapäevaelus: käitumises, visuaalses keeles, kõne- ja kirjakeeles. Spetsiesistlik mõtlemine on probleem sellepärast, et see, kuidas me mõtleme teistest loomadest, mõjutab seda, kuidas me nendega käitume. Kui inimesed mõtlevad ja käituvad spetsiesistlikult, siis selle tulemusena teised loomad kannatavad. Spetsiesismi käsitlemisel toetun varasemate autorite töödele, kes on spetsiesismi kui eelarvamust tutvustanud (Singer 2015 [1975]) ja spetsiesismi avaldumisvorme uurinud (Caviola *et al.* 2019; Adams 2010; Dunayer 2001). Teadaolevalt pole seni Eestis spetsiesismi akadeemiliselt uuritud, seega siinne uurimus üritab sellega algust teha.

Käesolev bakalaureusetöö uurib Eesti nelja meediaväljaande artikleid, kus on kasutatud sõnu *inimene* ja *loom*. Analüüsitud artiklid on pärit *Maalehest*, *Müürilehest*, *Eesti Rahvusringhäälingust* ja *Vegan* ajakirjast aastatel 2018-2022.

Bakalaureusetöö uurimismeetodiks on meediadiskursuse analüüs ja töö eesmärk on välja selgitada, kas ja millisel viisil spetsiesism eesti ajakirjanduses esineb. Vaatluse all on see,

milliseid sõnu inimeste ja teiste loomade nimetamisel ning kirjeldamisel kasutatakse, kas inimesed ja teised loomad asetatakse samasse kategooriasse ning millised suhted inimeste ja teiste loomade vahel ilmsiks tulevad. Töö eesmärk ei ole kirjeldada maailmavaatelisi erinevusi väljaannete vahel, kuid *Vegan* ajakirja puhul on lähtekohaks oletus, et kuna tegemist on veganlusele ja loomaõigusele pühendunud ajakirjaga, siis pole keelekasutus spetsiesistlik või on sellest üritatud hoiduda.

Antud töö uurimisküsimused on järgnevad:

- 1) Kas Eesti ajakirjanduses esineb spetsiesistlik keelekasutus?
- 2) Millised spetsiesistliku keelekasutuse vormid meediaväljaannetes avalduvad?

Bakalaureusetöö jaotub peatükkideks ja väiksemateks alapeatükkideks. Esimeses peatükis selgitatakse töö seisukohast tähtsaid mõisteid ja avatakse töö teoreetilisi lähtekohti. Teises peatükis on kirjeldatud spetsiesismi avaldumisvorme ning täpsemalt ka spetsiesistliku keele avaldumisvorme. Kolmandas peatükis on antud ülevaade töö valimist. Neljandas peatükis on esitletud analüüsitud artiklite tulemusi ning viiendas osas on tehtud nende põhjal järeldusi. Töö lõppeb kokkuvõttega.

1. Spetsiesism

Selleks, et uurida, kuidas avaldub spetsiesism eesti meediaväljaannetes, on vaja mõista spetsiesismi enda tähendust. Termin spetsiesism pakkus välja Richard Ryder ning jagas seda ideed Peter Singeriga, kes termini omakorda populariseeris (Pluhar 1995: 125). Singer tõdeb, et inglisekeelne sõna *speciesism* ei ole ilus (Singer 2015 [1975]: 6) ning seda sama võib öelda ka selle eestikeelse vaste kohta. Spetsiesismi termini asemel saaks kasutada ka termineid liigisovinism või liigirassism ning isegi liigiparemus, kuid kuna Singeri raamatu eestikeelses tõlkes on samuti kasutatud sõna spetsiesism (Singer 2021: 32), siis jään ka mina oma töös selle termini juurde.

Singer on oma raamatus *Animal Liberation* öelnud spetsiesismi kohta, et see on eelarvamus või suhtumine ühe loomaliigi liikmete kasuks ja teiste loomaliikide liikmete vastu (Singer 2015 [1975]: 6). Spetsiesism väljendab suhtumist, et üks loomaliik on parem kui mõni muu loomaliik. See ei pruugi tähendada ainult seda, et inimene arvab, et *Homo Sapiens* on parem kui mõni teine loomaliik, vaid võib tähendada ka seda, et koduloomi eelistatakse farmiloomadele või ahve eelistatakse kaladele. Psühholoog Hal Herzog on oma raamatus *Some We Love, Some We Hate, Some We Eat* kirjeldanud viimastel aastakümnetel toimunud lemmikloomade humaniseerimist. Koerad pole lääne inimeste jaoks enam lihtsalt loomad, vaid pereliikmed, ja kuna nad on pereliikmed, siis nende söömine tähendab kannibalismi (Herzog 2021: 190). Selline koduloomade humaniseerimine on aga ehe näide spetsiesismist, sest lemmikloomad on inimeste jaoks tähtsamal kohal kui muud loomad. Seda tendentsi, et lemmikloomadest hoolitakse rohkem kui teistest loomadest, saab täheldada ka *Delfi* kommentaariumis. Näiteks artikli „Tõde, provokatsioon või nali? Firma lubab Eestis kasvatatud koertest vorste tootma hakata“ kommentaariumis võib lugeda erinevaid arvamusi selle kohta, kuidas koertele ei tohi nii teha või inimesed, kes koerte liha söömist propageerivad, on

parasiidid. Samuti tõdetakse seal, et „see on ju paljude loomade puhul täiesti normaalne, ning koeradele erandi tegemine on suvaline piiritõmbamine“¹.

Tihti võrreldakse spetsiesismi seksismi ja rassismiga, sest nii nagu on minevikus rõhutatud erinevatest sugudest ja rassidest inimesi, nii on ka pidevalt rõhutatud loomi. Võiks väita, et inimeste võrdõiguslikkuse nõue põhineb erinevate rasside ja sugude tegelikul võrdsusel ning tõdemusel, et kuigi inimesed kui individid on üksteisest erinevad, siis ei ole rasside ja sugude kui selliste vahel nii suuri erinevusi, et neid tuleks erinevalt kohelda (Singer 2015: 3). Leidub aga arvamusi, et kuigi seksism ja rassism on halvad, siis spetsiesism on siiski õigustatud. Spetsiesismi õigustatakse sellega, et loomad on madalamad kui inimesed ja järelikult on nad õigusega meie omand ja inimestel on õigus neid ära kasutada (Dunayer 2001: 11). Samuti on neid, kes õigustavad loomade ärakasutamist sellega, et neil ei ole kultuuri, keelt ega sellist intelligentsi nagu inimestel (Pluhar 1995: 124). Kuid kas see, et loomadel puudub võimalus inimese kombel rääkida või olla kultuurilooja, annab meile õiguse loomade ekspuuteerimiseks? Paljud tänapäeval loomade õiguste eest võitlejad nii ei arva, kuid inimesi, kes ei ole pidanud loomadele põhjendamatu valu põhjustamist õigustatuks, leiab ka ajaloos tagasi vaadates (vt ptk 1.3.). Siinkohal ei hakka ma loomade ekspuuteerimisest täpsemat ülevaadet andma, vaid kirjeldan lühidalt teisi võimalusi, kuidas liikidevahelisi suhteid mõtestatakse.

1.1. Antropotsentrism, antropomorfism ja zoomorfism

Lisaks spetsiesismile, mille puhul vaadeldakse erinevate liikide omavahelisi suhteid, on oluline välja tuua ka antropotsentrism. Antropotsentrismi puhul on inimese elu eetiliste arutluste lähtepunktiks (O'Neill 1997: 128). Seega võib antropotsentrismi mõista kui kitsamate piiridega spetsiesismi, sest kui spetsiesismi puhul eelistatakse ühte liiki teisele liigile, siis antropotsentrismi puhul eelistatakse just inimliiki teistele loomaliikidele. Antropotsentrismiga võib tihti kaasneda ka antropomorfism, mida võib mõista kui harjumuspärast tegevust, millega inimlikud omadused omistatakse teistele olenditele (de Waal 1999: 256; Rattasepp 2018: 33).

¹ <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/120121252/tode-provokatsioon-voi-nali-firma-lubab-eestis-kasvatatud-koertest-vorste-tootma-hakata/kommentaariid>

Frans de Waal on oma artiklis kirjeldanud seda, et antropomorfism liigitub kaheks: loomakeskne antropomorfism ja inimesekeskne antropomorfism. Kui loomakeskse antropomorfismi puhul võetakse arvesse looma maailma ning liigile omast käitumist, siis inimesekeskse antropomorfismi puhul mõeldakse sellele, kuidas inimene antud olukorras tunneks (sammas, 266). Kõige sagedamini avaldub just inimesekeskne antropomorfism ja see toimub siis, kui inimesed omistavad ebapiisava teabe põhjal omaenda tunded ja mõtted loomadele (sammas, 260).

Antropomorfismi vastandiks on zoomorfism ning Bence Nanay kirjeldab kahte zoomorfismi paradigmat. Zoomorfism kui filosoofiline paradigma on üldine teoreetiline oletus selle kohta, kuidas selgitada inimhõimust ja selle ülesehitust. Zoomorfism kui teaduslik meetodika on seevastu vahend mõistmaks, millised vaimsed seisundid on inimestel loomaliike vaimsete seisundite postuleerimise põhjal. Üldiselt tähendab zoomorfism seda, et inimeste mõtlemise või anatoomia selgitamisel tuuakse näiteid loomariigist (Nanay 2018: 173). Nanay järgi saab zoomorfismi teaduslikult ära kasutada, et kirjeldada inimest. Michael Levi Manglitz on enda doktoritöös aga lühidalt kokku võtnud antropomorfismi ja zoomorfismi: loominguilised viisid, kuidas omistada loomadele (või elututele asjadele) inimlikke omadusi ja inimestele loomade omadusi (Manglitz 2016: 170).

Kuigi eelnevad mõisted on olulised, et vaadelda liikidevahelisi suhteid, siis antud töös keskendun edaspidi just nimelt spetsiesismile, sest see on esinevate liikide vaheliste diskrimineerivate suhete üldisem vorm. Spetsiesismiga saab tähistada mistahes liikidevahelisi diskrimineerivaid suhteid, kuid selle töö keskmeks on just inimeste ja teiste loomade vahelised suhted.

1.2. Loomadest mõtlemine

Mitteinimestest loomad on meie igapäeva elus suur roll. Enne veel kui oskasime kõrgeid maju ehitada, elasime igapäevaselt loomadega koos ja jagasime nendega maad. Ka nüüd jagame mõnede liikidega enda kodu ning teiste liikidega ökosfääri. Kõige sellepärast on ka loomulik, et me neist räägime ja mõtleme. Edward O. Wilsoni poolt tutvustatud biofiilia kontseptsioon väidab, et inimestest loomad tunnevad tõmmet looduse poole just tänu meie evolutsioonilisele

minevikule, mil me jagasime suuri maa-alasid teiste loomadega (DeLoache *et al* 2010: 86). Teisisõnu võiks öelda, et me tunneme looduse ja teiste loomade vastu tõmmet, sest me ise oleme olnud ja siiani oleme osa loodusest.

Suur osa senistest biofiilia tendentsi käsitletud uurimustest on keskendunud loodusmaastike positiivsetele mõjudele täiskasvanute jaoks (sammas, 87), kuid DeLoache *et al* pühendavad oma uurimuse sellele, kuidas lapsed loomadele reageerivad. Oma esimesel eluaastal eelistavad lapsed elavaid ja liigutavaid stiimuleid elututele ning nähes videot loomast reageeritakse üldiselt positiivselt (sammas, 89). Seda, kuidas lapsed loomadele reageerivad, on uurinud ka Patty Born, kes tõdeb, et kui enamik täiskasvanuid armastavad ja hindavad (lemmik)loomi nende karismaatilise ja olulise rolli tõttu looduses, siis lapsed hindavad loomi lihtsalt sellepärast, et nad olemas on (Born 2018: 48). Born rõhutab, et lapsed peavad loomi olulisteks indiviidideks, kellel on nii valikuvabadus kui ka autonoomia ning neid väärtustatakse nende endi pärast, mitte sellepärast, et nad pakuvad meile seltsi, toitu, meelelahutust või tarbeesemeid (sammas, 48). Ühel hetkel saavad aga lastest täiskasvanud ning nende mõtlemine ja tajum muutuvad. Sellele, kuidas ja miks see muutub, me käesolevas uurimistöös ei keskendu, vaid vaatleme lähemalt, spetsiesismi kui selle muutuse üht väljendusvormi.

1.3. Kriitilised loomauuringud ja veganuuringud

Kuivõrd selle töö eesmärk on uurida ning tutvustada spetsiesismi ja selle avaldumisvormi, siis on oluline ka esile tuua uurimisvaldkonnad, mis tegelevad spetsiesismi uurimise ja/või antispetsiesismiga ehk laiemalt loomaõigusega.

Antispetsiesistid leiavad, et inimesed peaksid moraalselt mõtlema kõikidest tundevõimelistest loomadest. Seega kuulub antispetsiesism loomaõiguse alla ja sellega kaasneb püüdlus loomade heaolu paranemise poole. (Espinosa, Treich 2021: 531-532) Loomade heaolu eest võitlemine on tänapäeval suurenenud, kuid tuleb täheldada, et esimesed kirjutused sellel teemal ei pärine 21. ega 20. sajandist, vaid juba 18. sajandist. Üheks neist on inglise filosoofi ja juristi Jeremy Benthami (1748-1832), raamat *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, kus ta esitab mõtte, et oluline pole see, kas loomad oskavad arutleda või rääkida, vaid see, kas nad kannatavad (Bentham 1789: cccix). Samuti

tooksin esile „The Gentleman’s Magazine“ kirjutise, mis on avaldatud paarkümmend aastat enne Benthami raamatut. Artikkel „A suprisingly rational speech of a hen“ on avaldatud 1749. aastal ja on esimene teadaolev kirjatükk, mis toob tähelepanu loomade, täpsemalt kukkede, kohtlemisele (Urban 1749: 147). Just loomade kannatus on see, mida on oluline endale teadvustada, kui rääkida spetsiesismist, sest nad kannatavad nii vaimselt kui ka füüsiliselt. Sellest, kuidas ja kui sügavalt loomad kannatavad, on andnud ülevaate Peter Singer raamatus *Animal Liberation* (Singer 2015), Tom Regan raamatus *The Case for Animal Rights* (Regan 2004), Hal Herzog raamatus *Some We Love, Some We Hate, Some We Eat* (Herzog 2021) ning paljud teised.

Elisa Aaltola on enda raamatus *Animal Individuality: Cultural and Moral Categorisations* andnud ülevaate erinevatest eetika traditsioonidest, kus on arutletud loomadest ja nende õigustest. Olles andnud eelnevalt ülevaate Peter Singeri panusest, täiendaksin seda veel Aaltola tähelepanekutega, et Singeri utilitaristliku filosoofia järgi tuleks kõiki olendeid, kes vastavad individuaalse väärtuse kriteeriumitele, võrdselt arvesse võtta ning ainus oluline kriteerium on tundevõimelisus (*sentience*)² (Aaltola 2006: 191-192). Singerile aga tuuakse tihti vastandiks Tom Regan, kes on loomadest mõelnud ja kirjutanud kui moraalsetest patsientidest³, kellel on väärtus iseenesest. Tema järgi on neil, kel on võime tunda end kas hästi või halvasti, ka väärtus iseenesest ja need, kel on väärtus iseenesest, väärivad austavat kohtlemist (Regan 2004: 262). Lisaks Reganile ja Singerile on palju teisi filosoofe ja loomaõiguslasi, kes paigutuvad erinevatesse eetika traditsioonidesse. Aaltola on andnud neist, enda raamatu neljandas peatükis, mahuka ülevaate, kuid jagab need kahte suurde gruppi. Üheks on teooriast sõltuvad loomaetikad ning teiseks on pragmaatilised loomaetikad ja kuigi mõlemad annavad tugeva põhja teiste loomade individuaalse väärtuse käsitlemiseks, siis tuleb tõdeda, et nende lähenemisviiside vahel on mitmeid erinevusi (Aaltola 2006: 289). Käesolevas töös pole relevantne anda ülevaadet kõikidest loomaetika suundadest, kuid on oluline teada, et need on olemas ning akadeemilistes ringkondades neid käsitletakse.

Viimastel aastakümnetel on esile kerkinud kriitiliste loomauuringute valdkond. Kriitilised loomauuringud eristuvad laiemast loomauuringute valdkonnast sellega, et see keskendub kriitiliselt loomade elutingimustele ja kohtlemisele (Taylor; Twine 2014: 2 – viidatud Külml 2020: 8 kaudu). Loomaõiguslasest ja sotsioloogist aktivist Kadri Aavik kirjutab

² Sõnal *sentience* on võimalikud erinevad tõlkevasted: tundlikkus (Tummeleht 2018: 191), aistimisvõime (Tummeleht 2018: 252), kuid loomaõigusluse kontekstis on oluline just tundevõimelisus (V33).

³ Inglisekeelsele mõistetele *moral patient* puudub eesti keeles parem vaste.

ajakirjas *Sirp* avaldunud artiklis, et kriitilised loomauuringud on seadnud eesmärgiks lõpetada loomade kasutamine inimeste vajaduste rahuldamiseks (Aavik 2014). Siiski on see kõigest üheks interdistsiplinaarseks uurimisvaldkonnaks, mis seisab loomade õiguste eest. Veel konkreetsemalt astub spetsiesismile vastu veganuuringud.

Laura Wright, keda peetakse veganuuringute rajajaks, lööb veganuuringud loomauuringutest lahku. Ta tõdeb, et kuigi veganuuringud võlgnevad väga palju kõikidele loomauuringute lähenemisviisidele, siis erinevad veganuuringud selgelt selle poolest, et keskendutakse sellele, mida tähendab olla vegan (ainulaadne identiteedi kategooria, mis võib, kuid ei pruugi olla seotud eetilise imperatiiviga, mis puudutab inimese tundeid teiste loomade suhtes) (Wright 2021: 10). Veganuuringuid saab siduda mitme valdkonnaga ja raamatus *The Routledge Handbook of Vegan Studies* on antud ülevaade, kuidas veganuuringud sobituvad religiooni-, sotsioloogia-, psühholoogia- ja meediauuringutega. Kuigi selles ülevaatlikus raamatus semiootika distsipliini mainitud ei ole, on siiski avaldatud artikleid veganuuringute ja semiootika seostest (Leone 2018; Gvion 2022) ning inimeste ja teiste loomade omavahelistest suhetest.

1.4. Inimeste ja teiste loomade suhete uurimine semiootikas

Konkreetselt spetsiesismi kohta tehtud uurimistöid on semiootilisel maastikul suhteliselt vähe, kuid see ei tähenda, et inimese ja looma suhteid pole üldse uuritud. Teatavasti tegeleb biosemiootika elusorganismide märgiprotsesside ja tähendusloome uurimisega (Kull 2018: 252) ning oma rolli mängivad ka zoosemiootika, mis uurib konkreetsemalt semiootilisi protsesse loomadel ja loomadega seoses (Maran 2018: 471) ja ökösemiootika, mis käsitleb inimeste suhteid teiste elusolendite ja nende kooslustega (Kull 2018: 499). Nendes uurimissuundades on avaldatud erinevaid uurimusi loomade kohta, kuid lähemalt tutvustan käsitlusi, mis seostuvad veganluse ja spetsiesistliku keelekasutusega.

Üheks veganist semiootikuks on Massimo Leone, kes on lähemalt kirjutanud nii loomaõigustest kui semiootikast. Leone artikkel „Food, Meaning, and the Law: Confessions of a Vegan Semiotician“ on psühho-semiootiline analüüs ja annab ülevaate autori pöördumisest veganlusse, kuid pärast nende muutuste põhjendamist laiendab ta essee teoreetilise osa

semiootilistele harjumustele. Ta väidab, et see, mida inimene otsustab toiduks pidada, ei tulene puhtalt bioloogilisest instinktist, vaid bioloogilisest instinktist, mis on ajaloolise ja sotsiokultuurilise miljöö tulemusena muutunud semiootiliseks harjumuseks (Leone 2018: 641). Semiootilistest harjumustest kirjutab ka Liora Gvion, kes väidab, et veganlust saab vaadata kui teadmiste kogumit, mis toodab ja taastoodab harjumuspäraseid toitumistavasid ning muutusi semiootilistes harjumustes (Gvion 2022: 2).

Zoosemiootika raames on Dario Martinelli kirjutanud artikli, kus ta nimetab ära zoosemiootika allharud. Üheks nendest on tähenduseline allharu, milles loom on puhas tähenduse allikas, kõnealune haru tegeleb sellega, kuidas inimene kujutab teisi loomi (Martinelli 2005: 136). Edasi tegeleb Martinelli looma mõiste lahtiseletamisega ning tõstab esile selle, et ei ole olemas teaduslikult tunnustatud kõrgemat taksonoomilist klassifikatsiooni, kus esineks autonoomne kategooria nimetusega „inimesed“ (samas, 140). Inimesed kuuluvad loomariiki, sest inimene on loom. Samuti ei ole mõiste *loom* kindlalt määratletud ning sellel kategoorial on hulk tunnuseid, mis ei pruugi olla ühised erinevatele loomadele (samas, 145). Kui Martinelli artikli tuum oli see, et me peame olema tähelepanelikud selles, kuidas inimest ja looma defineerime, ning teadvustama endale fakti, et inimene on loom, siis Silver Rattasepp läks enda artikliga sammu võrra edasi. Autor väidab, et peamised probleemid, mis tekivad, kui inimest ja looma võrrelda, põhinevad kõik asümmeetrilisel jaotusel omade ja võõraste vahel. Omad on inimesed, keda on kirjeldatud nüansirikkalt, mitmekesiselt ja läbimõeldult ning vastukaaluks on teised elusolendid, kes on muudetud halliks massiks, mida võib nimetada üheainsa sõnaga *loom* (Rattasepp 2008: 204). Peetakse oluliseks, et inimest saaks eristada sellest muust hallist massist ning seepärast tõstetakse inimene bioloogilisest maailmast justkui välja ja asetatakse kultuurilisse maailma. Võrdluses *inimeste* ja *loomade* vahel üritatakse alalõpmata leida ühtainsat võtmetähendusega tunnusjoont, mis eristaks kõiki inimesi kõikidest teistest liikidest, kuid tunnused, mida tavaliselt peetakse eriomaseks inimesele, on tunnused, mida abstraktsel taksonoomilisel kategoorial *loomad* ei saagi olla. Sisuliselt on kõikidel liikidel mõni spetsiaalne tunnuste komplekt, mis neile liigispetsiifilised tunnused, mis kõigil teistel puuduvad. (samas, 199-204)

Sarnaselt semiootikutele, Martinellile ja Rattaseppale, on ka Joan Dunayer, kelle teostest on allpool juttu, tõstatanud probleemkoha, et kui me kasutame võrdluses sõnu *loom* ja *inimene*, siis me väidame, et inimesed ei ole loomad (Dunayer 2001: 11). Seepärast üritan edaspidi

siinses töös kasutada termineid *mitteinimestest loomad* ja *inimestest loomad*, et pöörata teadlikult tähelepanu sellele, et inimesed on ka loomad.

2. Spetsiesismi avaldumine

Spetsiesismi avaldumisvorme on erinevaid ja igapäevaelus võivad kõik need erinevad vormid avalduda. Lapsi õpetatakse juba varakult eristama koduloomi kui pereliikmeid ning farmiloomi kui toitu ning tahtlikult või tahtmatult õpetatakse ka seda, et inimeste soovid, vajadused ja huvid on alati tähtsamad kui teiste liikide omad⁴. Seega spetsiesism avaldub selles, mida me sööme ja ka üldisemalt tarbime, kuidas me räägime ning kuidas me tarbitavat visualiseerime.

Matthew Cole and Karen Morgan uurisid, kuidas Inglismaa meediaväljaannetes kirjutati veganlusest ja spetsiesismist. Üldiselt kirjeldati veganlust kui midagi keerulist ja ebatervislikku, sest kui veganlust kujutatakse millegi meeldivana, siis peaks teadvustama ka veganite debatte spetsiesismist, vägivallast ja ekspluateerimisest (Cole, Morgan 2011:142). Samuti avastasid artikli autorid, et veganite poolt praktiseeritavast antispetsiesismist meediaväljaannetes ei kirjutata ning sealjuures hoidutakse ka kirjeldamast spetsiesismi avaldumisest omnivooride käitumises (samas, 146). Sarnane uurimistöö on tehtud ka eesti meediakanalite kohta, kus uuriti veganluse kajastamist, kuid spetsiesismi avaldumist selles töös ei uuritud. Avastati, et kuigi ka siin on veganlust näidatud pigem negatiivses valguses, pole see siiski nii negatiivne kui see, kuidas veganlust Suurbritannia meediakanalites näidati (Külm 2020: 38). Erinevus võib tuleneda riikide ja kultuuride erinevusest või ka sellest, et Külm tegi enda uurimistöö üheksa aastat hiljem ning selle ajaga on veganluse maine üleüldiselt muutunud.

Sellest, kuidas spetsiesism igapäevaelus täpsemalt avaldub, on vähem uurimusi, kuid artiklis „The Moral Standing of Animals: Towards a Psychology of Speciesism“ on antud ülevaade kahest uuringust, mis spetsiesitlikku käitumist kirjeldavad. Uurijad kinnitavad, et spetsiesismi võib nimetada eelarvamuse vormiks, mis on sarnaselt teiste eelarvamuste vormidega täpselt mõõdetav ning praeguses lääne ühiskonnas on see domineeriv sotsiaalne norm ja ideoloogia. Spetsiesism avaldub inimeste toiduvalikutes, kuid samuti ka annetusraha

⁴ PETA (People for the Ethical Treatment of Animals): <https://www.peta.org/features/what-is-speciesism/>

eraldamises ja aja investeerimises. Inimesed on valmis aitama teisi inimesi ja lemmikloomi, kuid mitte „alamaid“ loomi, nagu sigu või lehma. (Caviola *et al.* 2019: 1026) Spetsiesism avaldub ka visuaalselt ning Carol J. Adams on andnud enda raamatus *Sexual Politics of Meat* põhjaliku ülevaate sellest, kuidas liha reklaamides me mitte ei alaväärusta ainult mitteinimestest loomi, vaid ka naisi. Adams on toonud tähelepanu erinevatele reklaamidele, kus on reklaamitud tapetud loomade kehaosi kui midagi ahvatlevat ja seksikalt nagu naine (Adams 2010: 132-133). Need pildid ja reklaamid loomastavad naisi ning seksualiseerivad ja feminiseerivad loomi, mis on Adamsi jaoks peamine murekoht, sest selline mitteinimestest loomade ja naiste eksploatatsioon viitab patriarhaalsele vägivallale ja sellega kaasnevale rõhumisele (samas, 178). Lisaks Adamsile on spetsiesistlikku visualiseerimist uurinud ka Timothy Pachirat, kes on kasutanud terminit 'nägemispoliitika'. Nägemispoliitikaks nimetatakse tööstusliku loomakasvatuse hoolikat kontrolli, mis reguleerib, kellel on visuaalne juurdepääs tootmisprotsessi igale etapile. Kaasaegses kontekstis on tootmissüsteemi kuuluvate loomade visuaalne esitus tavaliselt seotud kultuurilise nähtamusega. (Pachirat 2011 – viidatud Cronin, Kramer 2018: 81 kaudu) Tavaline inimene, kes tööstusliku loomakasvatusega muud moodi kokku ei puutu kui tooteid ostes, näeb loomadest ainult neid pilte, mida toidutööstus tahab, et ta näeks. Oma artiklis on J. Keri Cronin ja Lisa A. Kramer seletanud, et domineerivate visuaalkultuuri süsteemide eesmärk on loomade eksploateerimise normaliseerimine (samas, 84) ja visuaalne kultuur loob pika vahemaa lihatoodete ja tegelike loomade vahele (samas, 91). Visuaalse keele kaudu on normaliseeritud mitteinimestest loomade rõhumist, kuid kõnekeelel on selles veelgi suurem roll. Meie keelelised harjumused on spetsiesismi nii juurdunud (Dunayer 1995: 1), et tihti jääb spetsiesismi avaldumine keeles märkamatuks.

2.1. Spetsiesismi avaldumine keeles

Eelnevalt olen andnud ülevaate selle kohta, kuidas spetsiesism võib igapäevaselt avalduda. Selles alapeatükis võtan vaatluse alla konkreetsemalt keele ning toon näiteid selle kohta, mida tähendab spetsiesistlik keel. Eelkõige olen järgnevad näited võtnud võõrkeelsetest uuringutest, kuid olen üritanud leida nendele vastavad näited ka eesti keeles.

Kõige lihtsamas mõttes on keel inimeste jaoks suhtlusvahend, kuid keelel on ka muid ülesandeid ja funktsioone. Sotsiaalsete suhete loomise puhul on keelel suur roll, sest keel ja muud märgisüsteemid on ideoloogilised ning väljendavad teatud sotsiaalse grupi huve ja elukogemust (Ventsel 2018: 402). Seda, et keel on ideoloogiline, mainitakse ka artiklis „Children Prioritize Humans Over Animals Less Than Adults Do“, kus kirjutatakse, et laste puhul ei tule spetsiesism nii väga esile, sest kui täiskasvanutel on see juba sotsiaalselt omandatud ideoloogia, siis lapsed alles õpivad seda (Wilks et al. 2021). Nii nagu lapsena õpitakse keelt, nii õpitakse keele kaudu vahendatavaid ideoloogilisi arusaamu.

Artiklis „Language, Power and Speciesism“ on Roger Yeats arutanud keele võimu üle. Keelt peaks vaatlema kui sotsiaalset praktikat, mille määravad sotsiaalsed struktuurid, mis on seotud sotsiaalsete institutsioonidega, mida omakorda kujundavad võimusuhted ja mis paiknevad nii institutsioonides kui ka ühiskonnas tervikuna. Võimusuhted on pikalt olnud spetsiesistlikud ja asetanud inimlooma kõrgemale teistest loomadest. Seetõttu võib öelda, et keel on dualismi *loom* ja *inimene* sotsiaalses konstrueerimises ja säilitamisel kesksel kohal. Keeles väljendub see, kuidas me kasutame mitteinimestest loomi ja kuidas me räägime nende ärakasutamisest. (Yates 2010: 11-16) Yates, viidates sealjuures Piers Beirne'le, mainib, et see kuidas me kirjeldame loomi kui 'laboriloomi', 'tsirkusloomi' ja 'võidusõiduhobuseid' on vale, sest näiteks termin 'võidusõiduhobused' kirjeldab tegelikult hobuseid, keda inimesed kasutavad ära lihtsalt selleks, et üksteisega võistelda (Beirne 2007: 63 – viidatud Yates 2010: 15 kaudu). Sama saab öelda ka loomade kohta, keda laborites ära kasutatakse, et inimene nende pealt uut ravimit või meigitoodet katsetada saaks, või loomade kohta, kes on sunnitud inimesete jaoks tsirkuses esinema.

Igapäevaselt ei pruugi inimestest loomad konkreetselt mitteinimestest loomade ärakasutamisega kokku puutuda, aga sellest on saadud teadlikumaks. Aina rohkem pööratakse tähelepanu loomade elutingimustele ja sellele, kuidas neid koheldakse. Astrid Guillaume on uurinud prantsuse keelsete sõnade '*bien-être*' (heaolu) ja '*bientraitance*' (hea kohtlemine) kasutamist. Ta väidab, et õigete sõnade kasutamisel saame me ära hoida loomade kannatusi ja väärkohtlemist, kuid selleks peame me sõnu mõistma ning neid õigesti kasutama. Prantsuse keeles on antud väljendid aga halvasti defineeritud ning see on viinud selleni, et igas valdkonnas sõltub kasutatava väljendi tähendus isiklikest, praktilistest või majanduslikest huvidest. Loomade heaolu defineeriti ära 2002. aastal ning see mõiste tähendab seda, et looma füüsiline ja vaimne tervis on korras ning ta ei kannata ebameeldivate seisundite, nagu valu, hirm ja stress,

all. Loomade hea kohtlemine võib aga loomapidajate jaoks tähendada kõigest seda, et loomale antakse süüa, vett ja peavarju, kuid need üksikud aspektid ei tähenda, et tema heaolu on tagatud. (Guillaume 2019: 42) Autori sõnusti oleneb loomade heaolu sõnadest, mida me selle hindamiseks ja kirjeldamiseks kasutame (samas, 46), kuid oluline pole mitte ainult see, kuidas me kasutame ja defineerime mõistet 'heaolu', vaid see, kuidas me üleüldiselt räägime loomadest.

Seni pole veel uuritud, kas ja kui spetsiesistlik on eesti keel, kuid inglise keele puhul on seda uuritud. 2021. aastal tuli PETA välja avaldusega, et inimesed võiksid ja peaksid lõpetama solvangute kasutamise, mis on seotud loomadega, sest see on järjekordne rõhumise vorm (Biong 2021). Mitteinimestest loomadega seotud solvanguid on inglise keeles uurinud Dagmar Schmauks, kes enda artiklis pöörab tähelepanu ajaolule, et enamus loomapõhised solvangud illustreerivad inimeste antropotsentristlikku maailmapilti ega põhine zooloogilistel faktidel, vaid pigem meie arusaamatusel sellest, kuidas ja miks loomad käituvad (Schmauks 2014: 118). Eesti keele kohta on näiteks Sõnaveebis välja toodud, millised loomanimetused on kasutatavad sõimusõnadena naiste kohta (lehm, mära, lammas ja hani)⁵ ning milliseid kasutatakse lihtsalt sõimusõnadena (siga)⁶. Schmauks väidab ka seda, et tihti kasutatakse loomanimesid sihipäraselt solvamiseks, sest need paigutavad adressaadi inimkonnas „allapoole“ ehk loomamaailma (samas, 118). Sarnastele järeldustele on jõudnud ka teised uurijad. Näiteks artiklis „Beastly: What Makes Animal Metaphors Offensive?“ antakse ülevaade kahest uuringust, millest järeldatakse, et loomapõhised metafoorid on solvavad seeläbi, et viitavad adressaadile kui kellelegi, kes ei ole inimene (Haslam *et al* 2011: 322). Metafoorid ja solvangud paljastavad inimeste eelarvamusi ja sotsiaalseid hinnanguid (samas, 323) ning seepärast on oluline uurida, kui palju neid kasutatakse ja kas ning kuidas see nende kasutamine meie arvamust loomadest kujundab.

Metafooridest ja solvangutest on Hispaanias kirjutatud hiljutisem uurimistö. Maddi Guevara Labaca uuris täpsemalt briti inglise keelt ning võttis vaatluse alla erinevad mitteinimestest loomad ning nende kohta kasutatavad lausungid. Tema vaatluse kohaselt on spetsietsism inglise keeles tugevalt juurdunud ja kuigi spetsietsistlikud vanasõnad pole enam nii populaarsed, siis keeleline diskrimineerimine on siiski nähtaval (Labaca 2017: 13).

⁵ <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/lehm/1>

⁶ <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/siga/1>

Ent keeleline diskrimineerimine ei peitu ainult metafooride ja solvangute taga, vaid võib avalduda nii erinevate valdkondade keelekasutuses kui ka igapäevakeeles. Peamine teos, millele enda uurimistööd tehes toetun, on Joan Dunayeri raamat *Animal Equality. Language and Liberation*. Raamatus on antud põhjalik ülevaade selle kohta, kui spetsiesistlik on inglise keel. Dunayer defineerib spetsiesistlikku keelt kui midagi, mis halvustab ja alahindab mitteinimestest loomi (Dunayer 2001: 1). Raamat on jaotatud erinevateks peatükkideks ja igas peatükis lahatakse ühte valdkonda, kus ja kuidas spetsiesistlik keel avaldub. Nendeks valdkondadeks on jaht, kalapüük, loomakasvatus, teadus, loomaaiandus ja akvaariumid ning eraldi peatükk on tal ka metafooridest ja solvangutest. Nagu välja tuleb, siis peamine probleem spetsiesistliku keele puhul on see, et kui tegu on millegi brutaalsega nagu loomade tapmise või näljutamisega, siis räägitakse sellest kui tavalisest ja humaansest asjast nagu loomade arvukuse kontrollimisest (samas, 52) ja nende paastumisest (samas, 129). See tuleb kõige paremini esile siis, kui teadusartiklid, kus on kirjeldatud mitteinimestest loomade peal tehtud katseid, tehakse inimestele kättesaadavaks. Teadusartiklite autorid jäävad loomi käsitletavates uuringutes võimalikult abstraktseks, et loomkatsete alast teabevoogu manipuleerida (Irving 2014: 147). Artiklites põhjendatakse loomadele tehtud kahju uuringu oodatava tulemusega ja loodetakse sellele, et kui avalik arvamus saab õiget teavet selle kohta, kuidas loomauuringud inimeste huvidele kaasa aitavad, siis võetakse see teave omaks ning nõustatakse teadlastega (Almiron, Khazaal: 271). Seega spetsiesistliku käitumise ja keele avaldumisvormi üks tahkudest on see, kuidas teaduskeeles loomade kannatustest räägitakse ja neid pisendatakse.

Tavakeeles avaldub spetsiesism asesõnade ta/see/kes/mis kasutamisel. Dunayer juhib tähelepanu sellele, et inimestest loomad ei pea mitteinimestest loomi individideks. Inglise keeles viidatakse loomadele kui asjadele ja kui tõesti räägitakse nende kaitsmisest, siis tuntakse muret liigi, mitte individuaalse looma pärast (Dunayer 2001: 149-151). Debra Merskin on kirjutanud, et üks lihtsamaid ja levinumaid viise loomade distantseerimiseks ja degradeerimiseks on kolmanda isiku ainsuse neutraalse asesõna kasutamine ehk teisisõnu see (*it*) kasutamine loomade puhul (Merskin 2022: 398). Eesti keelega on sarnane lugu, sest ka siinses keeleruumis kasutatakse loomadest rääkimisel vahel asesõnu *see* või *mis*. Üldiselt võib öelda, et kui referent on aktiivses rollis, siis talle viitamiseks kasutatakse asesõna *kes*, aga muudele elusolenditele on võimalik viidata ka pronoomeniga *mis* ja see võib viidata isegi üksikloomale (Pook 2018: 24-25). Kuigi keeleliselt on lubatud viidata loomale kui asjale, siis Merskin rõhutab, et ühtegi elusolendit ei tohiks kunagi pidada asjaks ning ka mitteinimestest

loomadele tuleks viidata kui *temale* (Merskin 2022: 398). Eelnevast saab järeldada, et kasutades sõnu *see* või *mis* loomadele viitamisel distantseerivad inimestest loomad end teistest loomadest ning *see* võib viia selleni, et loomadest hakatakse ka mõtlema kui asjadest. Gaëtanelle Gilquin and George M. Jacobs on maininud, et kui kasutada sõna *kes* mitteinimestest loomadest rääkimisel, siis võib loodetavasti tõdeda inimeste seas empaatiaringi laienemist ja hakatakse loomade peale rohkem mõtlema (Gilquin, Jacobs 2006: 99).

Kolmanda spetsiesismi avaldumisvormi näitena vaatleksin seda, kuidas olemuslikult samade asjade jaoks kasutatakse inimestetest loomade ja muude loomade puhul erinevaid mõisteid. Eelkõige tegeleb selle probleemiga enda raamatus Dunayer. Näiteks mitteinimestest loomade puhul räägitakse emainstinktist aga inimestest loomade puhul kasutatakse sõna emarmastus, sõnaga instinkt aga vähendatakse loomade tundeid oma laste vastu (Dunayer 2001: 31). Nii Dunayer kui ka Jill Jepson on tähelepanu juhtinud sellele, mis sõnu kasutatakse tapmise korral. Inimeste tapmise kohta käivad terminid on väga spetsiifilised ja sisaldavad teavet tapmise konteksti erinevate aspektide kohta, aga loomade tapmise kohta käivad termineid kasutatakse vaheldumisi ja need ei sisalda endas teavet ei tapja, põhjuse ega ohvri kohta (Jepson 2008: 136-137). Jepson põhjendab, et kuna inimesed peavad teisi loomi asjadeks, siis ei ole vaja looma tapmise vorme üksteisest eristada nende motivatsiooni või muude aspektide alusel (samas, 143).

Konkreetses alapeatükis andsin ülevaate sellest, milline on spetsiesistlik keel ja kuidas spetsiesism keeles avaldub. Peamised viisid on: loomanimetuste kasutamine sihipäraseks solvamiseks, erinevate sõnade kasutamine olemuslikult samade asjade kirjeldamiseks ning asesõnade *see* ja *mis* kasutamine elusolendite nimetamisel. Ka loomade liigitamine selle järgi, kuidas inimene neid kasutab, on spetsiesistlik. Sotsiokultuurilised kategooriad annavad baasi loomade hierarhiseerimiseks inimese vaatepunktist ja ei põhine loomade sisemisel väärtusel, vaid nende instrumentaalsel väärtusel. Aaltola sõnul liigitatakse loomi selle järgi, mille jaoks inimesed neid kasutavad ja *see*, kuhu kategooriasse üks liik paigutatakse, oleneb sellest, kas konkreetne liik on inimese jaoks kasulik, kahjulik, söödav, metsik, kodustatud või meelelahutuslik (Aaltola 2006: 61). On näha, et keelega distantseeritakse mitteinimestest loomi inimloomadest ning joonistub välja ka asjaolu, et kui mitteinimestest loomadele viidata samamoodi nagu asjadele, siis hakataksegi loomadest mõtlema kui asjadest. See aga pisendab meie empaatiat nende suhtes ning alaväärtustab nende tundeid.

3. Valim

Käesolevas töös otsustasin analüüsitavateks meediaväljaanneteks valida neli erinevale lugejaskonnale suunatud Eesti väljaannet: Eesti Rahvusringhäälingu uudisteportaal (ERR), *Müürileht*, *Maaleht* ja ajakiri *Vegan*. ERR-i valisin sellepärast, et see on üks Eesti suuremaid ja populaarsemaid peavoolu esindavaid meediaväljandeid. ERR-i artiklid on kõigile lugejatele tasuta kättesaadavad ning „pakub uudiseid ja publitsistikat ning arendab edasi teistes programmides olevat päevakajalist sisu“ (ERR⁷). *Müürilehe* valisin tema populaarsuse tõttu kultuuriajakirjade seas ja soovisin, et valimis oleks esindatud lisaks peavoolule ka kultuuri suund. Samuti eeldasin, et kuna tegemist ei ole peavoolumeediaga, siis on nende lugejate ja ka tegijate seas rohkem veganlusest ja loomaõigustest teadlikke inimesi. Eesti Kultuurileht *Sirp* jäi valikust välja seetõttu, et oli näha, et ERR-is olid *Sirpi* artiklid juba esindatud. *Maalehet* esindab minu valimis peavoolu ajakirjandust, kus ootuspäraselt loomadega seotud teemasid rohkelt käsitletakse. *Maalehe* veebilehel on rõhutavad lehe erilisust teiste väljaannete seas sellega, et puudutavad teemasid igas Eestimaa nurgas, ka seal kuhu teised ei jõua (*Maaleht*⁸). Ajakirja *Vegan* valisin seetõttu, et sealsetes artiklites on alati keskendunud veganlusele üleüldiselt või loomade õigustele, seega eeldasin, et ka sõnakasutus on selles väljaandes teadlikum. Valim koosnes artiklitest, millele oli algselt veebis ligipääs olemas⁹. Analüüsitavas neljas veebiväljaandes on aastatel 2018-2022 loomi ja inimesi samades artiklites mainitud ligikaudu 646-s artiklis ning see moodustas antud töö üldkogumi.

Artikleid otsisin iga veebiväljaande kodulehekülje otsingumootori abil ning otsingumootorite eripäradest tulenevalt kasutasin eri väljaannetes mõnevõrra erinevat otsingustrateegiat. Ajakirjas *Vegan* kasutasin otsingusõna *inim*, sest tahtsin, et tulemusena oleks

⁷ <https://info.err.ee/1033535/eesti-rahvusringhaalingu-programmid>

⁸ <https://lehed.delfi.ee/products/maaleht>

⁹ Probleem tekkis aga *Vegan* ajakirja eksemplaridega, sest kuigi eelanalüüsi tegemise ja lugemise käigus oli neile ligipääs olemas, siis analüüsi kirjutamise faasis tuli välja, et need on veebist maha võetud.

nähtaval märksõna *inimene* kõikides käänetes ja *loom* tüvega sõnu oli seal tunduvalt rohkem kui *inim* tüvega. ERR-i otsingumootor oli kõige täpsem ja seal sain kasutada otsingusõnadena nii *inimene* kui ka *loom*, vastusena näidati neid sõnu kõikides käänetes, see tegi valiku väiksemaks ja esitas kohe artiklite valimi, kus oli mõlemat sõna kasutatud. *Maalehes* ja *Müürilehes* oli võimalik kasutada ainult ühte sõna otsingumootoris ja valisin selleks sõna *loom*, sest artiklid, kus oli kasutatud sõna *inim* või *inimene*, oli rohkem.

Valimist jätsin välja artiklid, mis rääkisid inimestel ja teistel loomadelt levivatest haigustest nagu katk ja marutaud *Maalehes*, kultuuriteemad nagu filmi ja/või raamatute arvustused ERR-is ja *Müürilehes*. Samuti jäid kõrvale artiklid, mille teemaks polnud inimesed ega teised loomad, sinna kuulusid artiklid taimedest, mullast ja ilmast. Pärast täiendavat piiritlemist jäi artikleid valimisse 530. Selleks, et eelanalüüsiks valimit veelgi piirata, otsustasin võtta kõikidest väljaannetest enam-vähem samal hulgal artikleid. *Vegan* ajakirjas oli 72 artiklit, *Müürilehes* 58, ERR-is 90 ning *Maalehest* valisin 298 artikli seast välja 90. Valimisse jäid need *Maalehe* artiklid, kus sõnu *inimene* ja *loom* oli kasutatud rohkem kui ühel korral. Seega jäi uurimise alla 310 artiklit, millele olen viidanud edasiselt koodinumbriga. Koodnumbrid algavad meediaväljaande esitähedega, *Vegan* ajakirja artiklitel V, ERR-i artiklitel E, *Maalehe* artiklitel M ja *Müürilehe* artiklitel MÜ ning pärast tähte on vastav number, mitmendana artikkel tabelis 2 paikneb.

4. Spetsiesismi avaldumine Eesti meediaväljaannetes

Aaltola raamatus *Animal Individuality: Cultural and Moral Categorisations* on kirjeldatud seda, kuidas tavaliselt loomi kategoriseeritakse. Põhjus, miks loomi üldse kategoriseeritakse, on tema arvates see, et inimesed peavad ümbritsevat maailma klassifitseerima ja kategoriseerima selleks, et maailmast aru saada ja ka loomad saavad tähendusrikkaks läbi kategoriseerimise (Aaltola 2006: 32). Kolm peamist vormi, kuidas loomi Aaltola sõnul klassifitseeritakse on: sarnasus/erinevus inimeste suhtes, liigid ja kasutusväärtus (samas, 32). Järgnevates peatükkides annan ülevaate nii analüüsitavates artiklites välja tulnud sõnakasutuse kui ka suhtetüüpide kohta. Suhtetüüpidenä mõtlen eelkõige neid suhteid, mis inimeste ja teiste loomade vahel artiklites esile tulevad. Esmalt pean suhtetüübi all silmas teiste loomade sarnasust ja erinevust inimeste suhtes ning teiseks suhtetüübiks on hierarhiline skaala ja vaatlen, kas ja kuidas inimesed rakendavad mitteinimestest loomade üle võimu, suhtuvad viimastesse hoolitsevalt või tunnistavad nende õigusi.

4.1. Sõnakasutus

Esmalt uurisin, milliseid sõnu loomade nimetamisel kasutatakse ja kellest kirjutatakse. Sõna *inimene* oli kasutatud uuritavast 310-st artiklist 304-s artiklis ning sõna *loom* 293 artiklis. Ülejäänud sõnad olen välja toonud eelolevas tabelis.

Sõna	Arv	Väljaanne
(Elus)olend	23	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Metsloom	17	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>

Teised loomad	16	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Loomaliik	13	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Lemmikloom	12	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Inimloom	9	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Imetaja	9	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Vegan</i>
Loomariik	7	ERR, <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Isend	7	<i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Inimkond	6	ERR, <i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Kiskja	6	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Vegan</i>
Isik	5	<i>Maaleht</i> , <i>Vegan</i>
Karjaloom	5	ERR, <i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Uluk	4	<i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Elukas	4	ERR, <i>Maaleht</i>
Farmiloom	4	<i>Vegan</i> , <i>Müürileht</i>
Loomalik	4	ERR, <i>Müürileht</i>
Indiviid	3	<i>Maaleht</i> , <i>Vegan</i>
Inimliik	3	<i>Vegan</i> , <i>Müürileht</i>
Eluloom	2	<i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Organism	2	<i>Maaleht</i> , <i>Müürileht</i>
Maismaaloom	2	<i>Vegan</i>
Mitteinimloom	2	<i>Müürileht</i> , <i>Vegan</i>
Mitteinimene	2	<i>Vegan</i>
Katseloom	2	<i>Vegan</i>
Persoon	1	ERR
Loomaialoom	1	<i>Maaleht</i>
Jahiloom	1	<i>Müürileht</i>
Saakloom	1	<i>Müürileht</i>
Elajas	1	<i>Maaleht</i>
Metslane	1	ERR

Tabel: ülevaade uuritud meediaväljaannetes kasutatud sõnadest

Enne põhjalikuma analüüsi juurde minemist juhiksin siinkohal tähelepanu loomade taksonoomiale. Loomariiki kuuluvad loomad, inimesed ja linnud ning nad kõik kuuluvad ka samasse hõimkonda (Rannap *et al* 2021: 44). Ehkki linnud kuuluvad ka loomariiki, võis täheldada uuritud materjali põhjal, et linde üldiselt loomadega ühte kategooriasse ei liigitata, sest nende otsisõnadega leitud artiklites lindudest juttu ei olnud. Erandiks olid üksikud artiklid, kus kirjutati „lindudest ja loomadest“ (M3; M6; M9). Sellest võib oletada, et ajakirjanduslikus diskursuses ei klassifitseerita linde looma kategooriasse. Kuna see pole aga antud töö uurimisküsimus, siis otseseid järeldusi teha ei ole siinkohal võimalik.

4.1.1. Bioloogilised ja sotsiokultuurilised nimetused

Selles alapeatükis vaatlen lähemalt tabelis 1 esitatud sõnu ning annan ülevaate sellest, millised neist kuuluvad bioloogilise taksonoomia terminoloogiasse ja millised on täidavad muid sotsiokultuurilisi kategooriaid.

Tihti kategoriseeritakse loomi liikideks ja Aaltola järgi on põhjus selles, et arvatakse, et see on loomalikkuse kontseptualiseerimiseks vajalik (Aaltola 2006: 44). Tema sõnul lihtsustavad taksonoomia astmed ekslikult liikidevahelisi suhteid, sest liigid erinevad üksteisest mitmel viisil ning nende võrdlemine ainult ühe muutuja põhjal on eksitav (samal, 49). Liikide kategoriseerimine on aga vajalik (samal, 52) ja kuna pole välja mõeldud paremat võimalust, kuidas erinevaid liike kategoriseerida, siis peame jääma taksonoomia juurde. Taksonoomiliste kategooriate kõrgeim kategooria on riik, mis jaguneb omakorda kuueks: taimed, seened, bakterid, protistid, arhed ja loomad (Rannap *et al* 2021: 46-47). Antud töös huvitab meid loomariik ning nagu tabelist välja võib lugeda, siis on analüüsitavates artiklites räägitud loomadest nii riigi, liigi ja ka isendite tasandil. Inimese süstemaatiline kuuluvus on järgmine: loomariik, imetajate klass, esikloomaliste selts, inimlaste sugukond, inimese (*Homo*) perekond, inimese (*Homo sapiens*) liik (samal, 50).

Ka mõnes analüüsitavas artiklis on pööratud tähelepanu inimese süstemaatilisele kuuluvusele. Ühes *Vegan* ajakirja artiklis kirjutati, et inimesed kuuluvad imetajate sugukonda ja „tänapäeval elavad hominiidid on orangutanid, gorillad, šimpansid ja inimene“ (V5), ning

ühes ERR-i artiklis kirjutati, et „inimene on selgroogne loom, nagu kalad, linnud ja loomadki, üks imetajatest...“ (E12).

Loomariiki, mis on bioloogiline termin, on mainitud artiklites seitse korda ja võib öelda, et üldiselt peetakse inimest siiski loomariigi osaks. Näiteks konkreetselt on kirjutatud *Vegan* ajakirjas, et „inimesed on osake loomariigist“ (V2) ning *Müürilehes*, et „inimene kuulub loomariiki“ (MÜ24). Ühes ERR-i artiklis aga, on inimene asetatud loomariigi kõrvale. Nimelt on kirjutatud, et „Maal ei ole inimese ja loomariigi (aga miks ka mitte taime- ja seeneriigi) suhted õiguslikult reguleeritavad, linnas ehk küll.“ (E8). Siinkohal saab vaid oletada, miks inimloom justkui loomariigist välja tõsteti ning kirjutati riigi ja mitte liigi tasandil. See osutab harjumusele kõnelda inimeste ja teiste loomade suhetest viisil, mis tõstab inimese justkui loomariigist välja. Huvitaval kombel on ühes artiklis (E7), samuti ERR-is avaldatud, asetatud ka linnud loomariigi kõrvale ning jaotatud nad omaette linnuriiki. Seega viimaste näidete puhul ei ole *loomariiki* kasutatud bioloogia terminina, vaid pigem sotsiokultuuriline jaotusena.

Nagu *loomariik*, on ka *loomaliik* bioloogiline termin ja seda on mainitud artiklites 13 korda, kuid sõna *inimliik*, mis esineb artiklites kolm korda, ei anna tulemust ei Sõnaveebi¹⁰ ega Eesti õigekeelsussõnaraamatu¹¹ veebilehtedel. Siiski on inimene omaette liik, seega selle töö raames jaotame sõna *inimliik* bioloogiliste terminite alla. Bioloogiliste terminite hulka kuuluvad ka järgmised sõnad: (elus)olend, teised loomad, imetaja, isend, kiskja, organism, maismaaloom. Ülejäänud kategooriad ja sõnad kuuluvad kõik sotsiokultuurilise jaotuse alla.

Kiskja võib tunduda samuti sotsiokultuurilise sõnana, eriti kui seda kasutatakse inimesest rääkimise puhul. Kuid siiski kuuluvad kiskjad, või õigemini kiskjalised, omaette seltsi (Rannap *et al* 2021: 44) ning seega on tegemist bioloogia terminiga. (vt täpsemalt ptk 4.1.2.1.)

Lemmikloom, kariloom, farmiloom, katseloom, loomaialoom ja jahiloom on kõik jaotused, mis lähtuvad inimesest ja tema tegevusest ning see, kuhu konkreetsed loomad paigutatakse, oleneb sotsiokultuurilisest kontekstist. Aaltola järgi klassifitseeritakse mitteinimestest loomi selle järgi, mille jaoks inimesed neid kasutavad ning kui kasulikud nad on (Aaltola 2006: 61). Ta nimetab üheksa erinevat instrumentaalsuse kategooriat ning mainib, et loomad ei pruugi kuuluda ainult ühte kategooriasse (samas, 63). Näiteks siga (siinkohal pean silmas liiki, mitte individuaalset siga), keda eelkõige peetakse farmiloomaks, saab olla ühtaegu

¹⁰ <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/inimliik/1>

¹¹ <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=inimliik&F=M>

ka katseloom ning lemmikloom. Dunayer kirjutab samuti, et see, milline loom on lemmikloom või 'söögiloom' oleneb sellest, kes neid nimetab (Dunayer 2001: 146).

4.1.2. Sõnakasutus inimeste ja teiste loomade kohta

Järgnevates alapeatükkides olen uurinud ja analüüsinud artiklites esinevat sõnakasutust ning vaadelnud, kuidas ja mis sõnu kasutatakse inimesest looma kirjeldamisel ning mitteinimesest looma kirjeldamisel.

4.1.2.1. Sõnakasutus inimeste puhul

Nagu eelnevalt sai osutatud, siis bioloogilises taksonoomias on inimene üks loomariiki kuuluv liik, ehkki argidiskursuses kiputakse inimest teistest loomadest eraldiseisvana vaatama. Järgnevas alapeatükis vaatlen artikleid, kus sõna *loom/loomad* kasutatakse inimese kirjeldamisel ja teiseks artikleid, kus inimeste nimetamisel või kirjeldamisel kasutatakse sõnu *kiskja, elajas, kariloom*.

Seda, et inimene on mingisugune loom, on mainitud otseselt 17 artiklis ning kaudselt veelgi rohkemates. Viimaste hulka kuuluvad juhtumid, kui artiklis mainitakse, et inimene on loom mõõdamines, näiteks:

Veel üsna hiljuti võis populaarteaduslikust kirjandusest leida küllalt tihti hüpoteesi, et tööriistade kasutamine **mõjutas meie otsuste eellaste** aju arengut sellisel määral, et hakkasid tekkima sõnad ja laused. Vahel jõutakse suisa ideeni, et kogu sümboliline võimekus kasvas välja käelise töö ja aju arengu sümbioosist. Ei saaks öelda, et selles mõttekäigus puudub leidlikkus, aga kohe paistab välja üks selge probleem: keeruline kontakt oma füüsilise ümbrusega on **omane kõigile loomadele**. Lisaks on **mõned liigid** olnud käeliselt väga osavad pikalt enne **inimest** (näiteks suured ja väikesed ahvid või pesukaru). (MÜ19– rõhutused lisatud)

Seda, kuidas inimest kaudselt loomadega seostatakse, vaatleme lähemalt järgmises peatükis, kui keskendume suhetele. Otseselt nimetatakse inimest loomaks väljendusvormiga, mida võiks esitada kujul „inimene on ... loom“. Seejuures võib asendada kolm punkti erinevate omadussõnadega. Analüüsitavates artiklites tulevad esile omadussõnad: mõtlev, kohanemisvõimeline, sotsiaalne, ratsionaliseeriv, poliitiline. Seega juhtudel kui tunnistatakse,

et inimene on ka loom, on olnud siiski vaja ära märkida, et inimene on midagi teistsugust kui lihtsalt loom. Frans de Waal on tähendanud, et see nimekiri väidetest, kui erandlikud ja erilised on inimesed võrreldes teiste loomadega, on pikk ja muutub pea iga kümnendiga, küll aga peab neid väiteid vaatlema teatava kahtlustusega, sest väga keeruline on neid päriselt tõestada või ümber lükata (de Waal 2016: 13).

Seda, kui tõepärane on ERR-i artiklis toodud väide, et „inimene mõtleb enam ja pidevamalt ning tõhusamalt kui ükski teine loom, ja on ainus loom, kelle käitumist määrab suures osas mõtlemine, mitte pelgalt impulss või isu“ (E4) ei hakka käesolevas töös uurima, kuid saab täheldada, et väljend 'inimene on ainus loom' esines ainult selles ühes artiklis. Ülejäänud 16-s artiklis, lisati inimest kirjeldades sõnale *loom* vastav omadussõna, kuid ei märgitud ära seda, et teised loomad ei ole poliitilised, sotsiaalsed ja/või kohanemisvõimelised.

Eelpool sai välja toodud, et üheks spetsiesistliku keele vormiks on loomanimetuste kasutamine sihipäraseks solvamiseks. Ehkki uuritavas korpus ei esinenud otseselt solvava eesmärgiga sõnakasutusi, leidus siiski juhtumeid, kus inimestele viidati teiste loomade kohta käivate sõnadega. Võttes järgmisena lähema vaatluse alla sõnad *kiskja*, *karjaloom/kariloom* ja *elajas*, saab artiklite põhjal järeldada, et lisaks sellele, et „inimene on [omadussõna] loom“, on inimesest loom vahel ka *kiskja*, *karjaloom/kariloom* ja *elajas*. Kuigi sõna *kiskja* kasutatakse inimese kirjeldamiseks ainult kaks korda kuuest sõnakasutamise juhust ja sõna *karjaloom/kariloom* kasutatakse inimese kirjeldamiseks kaks korda viiest, siis *elajat* kasutatakse ainult üks kord ning ainult inimese kirjeldamiseks. Pöörame siinkohal pilgu Eesti Keele Instituudi Sõnaveebi.

Kiskja on

1. teistest loomadest toituv loom;
2. röövloom, -lind või -kala,
3. (halastamatu, julma inimese kohta);
4. kiskjalik, röövlooma olemusega (EKI 2022 *sub kiskja*).

Kariloom on

1. karjatatav koduloom (EKI 2022 *sub kariloom*).

Elajas on

1. (hrl. mingi negatiivse emotsionaalse hinnanguga öelduna:) (jube, vastik) loom või olend;
2. (sõimusõna inimese kohta, kes on midagi julma või vastikut korda saatnud) (EKI 2022 *sub elajas*).

Nagu näha, siis saab Sõnaveebi järgi kasutada nii *kiskjat* kui ka *elajat*, et kirjeldada inimesest looma, kuid sealjuures lisandub juurde negatiivne konnotatsioon. Analüüsivatest

artiklitest saab selle väite kohta tuua ühe näite. ERR-i artiklis, kus arutatakse Ukraina sõjast ja Vene genotsiidist, viidatakse inimesele kui kiskjale nii:

Genotsiid on üks kõige koledamaid asju, mis inimeste keskel üldse juhtuda saab. Sisuliselt on tegu nähtusega, mis **pärineb otse loomariigist**, ja ehkki **inimesed ongi suures osas loomad**, on neile ometigi antud mõistus, südametunnistus ja kultuur, et oma loomalikku poolt ohjeldada, taltsutada ning heade eesmärkide teenistusse suunata, nagu me seda igapäevaselt teemegi. Paraku näeme oma silmaga, kui lihtsalt see kõik võib maha langeda, jättes alles **alasti kiskja või metslase**, kes aga kahjuks oskab kasutada keerulisi relvi ja mis kõige halvem, petta ennast kõrgtehnoloogiliste vahendite abil peenelt korraldatud ajupesuga. Tulemuseks on loom, kes arvab, et ta on inimene. (E29 – rõhutused lisatud)

Selline väljendusviis esitab mõtteviisi, mille järgi kultuursus tõrjub loomaliku loomuse inimesest välja. See tähendab, et loomaks olemine ei ole lihtsalt neutraalne bioloogiline fakt, vaid viitab ebakultuursusele. Sellist mõtteviisi kirjeldab ka dihhotoomia looduse ja kultuuri vahel (millest on näiteks Carolyn Merchant kirjutanud teoses *The Death of Nature*). Konkreetse artikli puhul on näha seda, et kui kirjutatakse, et inimene on või käitub kiskjalikult, siis lisandub juurde negatiivne konnotatsioon. Samas aga teine artikkel, kus viidatakse inimesest loomale kui kiskjale, on mõnevõrra neutraalsema tooniga ja seal kirjutatakse, et „lihareligiooni esindajad“ arvavad, et inimene on loodud kiskjaks (V1). Sealjuures pole kiskja all mõeldud midagi negatiivset, vaid lihtsalt looma, kes sööb teisi loomi. Nagu eelnevalt sai mainitud, siis kiskjad kuuluvad kiskjaliste seltsi, seega taksonoomiliselt inimene nende hulka ei kuulu. Limnoloogia sõnastiku järgi on kiskja „saakloomadele jahti pidav kiskeluviisiga loom“¹². Kuigivõrd on tegemist bioloogilise terminiga, siis saab seda kasutada, nagu ka Sõnaveeb näitlikustab, piltlikult inimestest rääkides.

Seda, et inimesest loom on kariloom, on kirjutatud ERR-i artiklis (E5) ning seda, et inimene on karjaloom, on kirjutatud *Maalehes* (M37). Eelnevas alapeatükis sai mainitud, et kariloom on sotsiokultuuriline sõna, sest „kariloom on karjatatav koduloom“ (EKI 2022 *sub kariloom*). Ilmselt on antud artiklites kasutatud seda sõna aga teises tähenduses, ehk siis inimest pole mõeldud nimetada karjatatavaks loomaks, vaid karjas elavas loomaks.

Elaja kohta teame aga seda, et pole vahet, kas sellega viidatakse mitteinimesest loomale või inimesest loomale, mõlemal puhul lisandub negatiivne konnotatsioon, vähemalt Sõnaveebi järgi. *Maalehe* artiklis viidatakse inimesele kui elajale, aga tähele tuleb panna seda, et kirjeldamisel on kasutatud sõna 'ka', seega peab autor elajateks nii inimesi kui ka loomi.

¹² <https://xn--snaveeb-10a.ee/search/unif/dlall/lim/kiskja/1>

Kuigivõrd pole kirjutatud elajast kui kellestki halvast ning tundub, et selles artiklis on seda sõna kasutatud just pigem neutraalses tähenduses.

Loomade ja inimeste suhetest ehk kõneleks ja sellest, et me, inimesed, ka elajad oleme. (M24)

Kuigi EKI järgi on *elajas* ja *kiskja* sõnad, millega inimesi sihipäraselt solvatakse ja seetõttu oleks nende kasutamine ka spetsiesistlik, siis artiklites esineb sellist kirjutamis- ja mõtlemisviisi vähe. Pigem üritatakse jääda neutraalseks ning kirjutada inimestest kui mingit tüüpi loomadest. Mõnevõrra on ka aru saada, et artiklites kasutatakse kujundlikku keelt, mil inimesest looma üritatakse lihtsalt sõnakasutuse abil kirjeldada. Sealjuures esineb ainult E29 artiklis spetsiesism, mis avaldub selles, et loomanimetust *kiskja* on kasutatud sihipäraseks solvamiseks nii nagu Schmauks seda mõistab.

4.1.2.2. Sõnakasutus loomade puhul

Selles alapeatükis vaatlen seda, millal kasutatakse inimestega seotud sõnu loomade nimetamisel ja kirjeldamisel. Vaatluse alla tulevad artiklid, kus mitteinimestest loomadele viidates kasutatakse sõnu *isik*, *indiviid* ja *persoon*, kuivõrd need on sõnad, mille kohta võiks eeldada, et neid kasutatakse pigem inimestest loomade kirjeldamiseks. Eesti Keele Instituudi Sõnaveebist leiab, et

isik on

1. inimene ühiskonna või mingi rühma liikmena;
2. inimene või asutus, kes osaleb õiguslikes suhetes, õiguste ja kohustuste kandja (nt füüsiline isik, juriidiline isik);
3. inimese eriomane (vaimne) olemus või laad; inimene oma küpses, kordumatus eripäras;
4. kristluse Kolmainu Jumala üks olemise vorme;
5. grammatiline kategooria, mis väljendab lausungi suhet kõneleja ja kuulaja isikuga (eesti keeles väljendavad seda verbi pöördelõpud) (EKI 2022 sub **isik**)

Indiviid on

1. üks inimene eristatuna mingist rühmast, organisatsioonist vm kooslusest, üks inimene teiste seas;
2. (loomade kohta) isend (EKI 2022 sub **indiviid**).

Persoon on

1. üksik, hrl mingis suhtes silmatorkav inimene; üksikisik;
2. saates, kirjandusteoses vm esinev inimene, selline tegelaskuju (EKI 2022 sub **persoon**).

Sellest, et isik on see, kes osaleb õiguslikes suhetes ja on õiguste ja kohustuste kandja, kirjutab ka Tom Regan moraalse agendi ja moraalse patsiendi erinevusi kirjeldades. Moraalsed patsiendid ei saa teha midagi valesti või õigesti, sest ainult moraalsed agendid saavad üleüldse

teha vahet õigel ja valel (Regan 2004: 153-154). Ühes *Müürilehe* artiklis on Regani mõtet illustreeriv sõnakasutus: „abielu nõuab teadvustatud nõusolekut ning seda loomalt oodata ei saa, sama kehtib lapspruutidega“ (MÜ14). Siinkohal on nii lapsed kui ka mitteinimestest loomad moraalsed patsiendid, mis aga ei tähenda Regani vaates seda, et neid ei pea lugupidavalt kohtlema ega moraalsest õigustest ilma jätma (Regan 2004: 279).

Indiviid on neist kolmest sõnast ainuke, mille puhul saab sõnaraamatu järgi viidata ka mitteinimesest loomale, isenditele. Analüüsitavates artiklites erineb sõnakasutus sõnaraamatus esitatust selle poolest, et sõna *isik* kasutades viidatakse neljal korral viiest mitteinimesest loomale, sõna *indiviid* kasutades viidatakse kahel korral kolmest mitteinimesest loomale, *isendi* puhul viidatakse kuuel korral seitsmest mitteinimesest loomale ning *persooni* kasutatakse ainult ühe korra ning ka mitteinimesest loomast kirjutades.

Aaltola järgi nähakse inimesi kui indiviide ja loomad taandatakse bioloogilistele teguritele (Aaltola 2006: 59). Analüüsitavate artiklite järgi see väide aga täielikult paika ei pea. Artiklites, kus kirjutatakse mitteinimesest loomast kui isikust, tuuakse sealsamas ka tähelepanu nende õigustele – küll on aga selline sõnakasutus omane ainult *Vegan* ajakirjale. Mõlemal korral, mil artiklites on viidatud loomale kui indiviidile, on samuti olnud tegemist *Vegan* ajakirjaga. Ainuke kord, mil *isend* pole ainult loom, vaid ka inimene, tuleb välja *Müürilehe* artiklis, kus kirjutatakse liikide, „mitte isendi, vaid liigi“ ja ka „inimliigi“ väljasuremisest (MÜ8). Sõna *persoon* kasutatakse aga ERR-i artiklis ning jutt käib lemmikloomast, kellesse suhtutakse nagu igasse teise pereliikmesse ja kes sealjuures persooniks muutub (E32). Barbara Smuts on kirjutanud, et kui me nimetame teisi olendeid persoonideks, siis pole tähtis, kas ja mis inimestele omaseid tundeid me neile omistame, vaid tähtis on see, et me tunneme nad ära sotsiaalsete subjektidena (Smuts 1999: 1118). Persooniks olemist on analüüsinud ka Aaltola, kelle sõnul isikuks olemine (*personhood*) sõltub sellest, kas loom on suuteline suhtlema end ümbritseva maailmaga sel viisil, et ta saab aru, et teised olendid on ka subjektid (Aaltola 2006: 105). Aaltola toob illustreerivaks näiteks hundi (samal, 105), kuid siinkohal saab ka toetuda analüüsitavale artiklile ja väita, et lemmikloom muutub persooniks nii selle tõttu, et temasse suhtutakse kui igasse teise pereliikmesse, aga ka selle tõttu, et ta ise suhtub teistesse kui subjektidesse ja saab aru, et neil on oma kavatsused ning üritab vastavalt nendele kavatsustele käituda või neid prognoosida.

Selles alapeatükis tuleb esile see, et Sõnaveeb soovib kasutada inimeste ja teiste loomade puhul erinevaid sõnu. Mitteinimesest indiviidi puhul kasutada sõna *isend* ning *isik* ja

persoon määratletakse just inimese kaudu. Analüüsitavates artiklites aga säärane eristus esile ei tule ning inimestest loomadest ja mitteinimestest loomadest kirjutades rakendatakse samu sõnu. *Persooni, indiviidi, isiku ja isendi* sõnade kasutamine mitteinimestest loomade puhul võib osutada sellele, et tahetakse võrdsustada inimest ja looma, asetades loom justkui inimese kõrvale ning sellega rõhutatakse mitteinimestest loomade õigusi ja subjektiivsust. Aaltola kirjutab, et enamasti aktsepteeritakse koeri ja kasse individuaalide ja pereliikmetena (Aaltola 2006: 71) ning see tuleb välja ka analüüsitavates artiklites. Indiviidid, isikud ja persoonid on kas kassid ja koerad või mõeldakse indiviidide all kõiki loomi: „kui suurem osa inimesi loomi veel indiviididena ei kohtle“ (V6). Kasutades sõna *loom*, on aga need elusolendid üheülbastatud halliks massiks (Rattasepp 2008: 11), mida viimase näite puhul samuti tõdeda võib.

4.1.2.3. Grupi esindaja või individuaalne indiviid

Eelnevas alapeatükis analüüsitud sõnu *isik, isend, indiviid* ja *persoon* kasutatakse nii tavakeeles kui ka ajakirjanduses neil puhkudel, kui mõnest üksikloomast räägitakse kui mingi grupi liikmest. Inimestest loomade puhul võivad aga *isik* ja *indiviid* mõjuda kui sõnad, millega kõnealune inimene muudetakse anonüümseks ja individuaalsusest ilma jäetakse. Seega ennekõike on *isik* ja *indiviid* sõnad, millega tähistatakse ühte grupi liiget, mitte eripärasuse ja individuaalsuse markeerimist. Kui neid konkreetseid sõnu aga ei kasutata, siis oleneb see kontekstist, kas *inimese* või *looma* all mõeldakse ühte konkreetset indiviidi või kasutatakse neid sõnu selleks, et illustreerida ühe grupi esindajaid. Lisaks kontekstile on olulised ka asesõnad. Nagu varasemalt juba mainitud sai, siis välismaistes uurimustes on tähelepanu pööratud sellele, kuidas erinevatest loomadest rääkides kasutatakse asesõna *see* või *kes*. Siinse töö korpusel selline kõnelemise viis aga välja ei paista ja seega vaatluse alla ei tule.

Kui kirjutatakse inimkonnast, siis kirjutatakse inimestest ning nagu analüüsitavatest artiklites välja tuleb, siis kirjutades inimestest kirjutatakse inimkonnast. Tihti kasutatakse sõna *inimene* üldmõistena grupi tähistamiseks ja *inimene* on sealjuures mingi abstraktne kuju. Samas on aga ka erandeid, näiteks siis, kui peetakse silmas konkreetset inimest (ennast): „Ma olen ise tegelikult väga laisk inimene.“ (E16) või „Ma saan eest ära joosta“ (V30). Inimesest kui indiviidist kirjutatakse ka siis, kui viidatakse konkreetsele isikule, kuid sel juhul kasutatakse tavaliselt ka viimase nime.

Ei saa väita, et loomadega oleks teisiti, sest artiklite põhjal saab järeldada, et kui kirjutatakse *loom* või *loomad*, siis mõeldakse kõiki loomi. Sellisel juhul on Rattaseppa järgi

loom kui üldine ainsus (*general singular*) ehk ebaselge ja eristamatu kategooria (Rattasepp 2018: 13) ning Aaltola järgi üldine loom (*generic animal*) ehk üks üldine tüüploom, kuhu kuuluvad kõik loomad (Aaltola 2006: 32). Erinevus tuleb aga siis, kui artikkel keskendub konkreetsele loomaliigile, sellisel juhul võib tähendada *loom* kas mutte (E23), kasse (M34; E21), karusid (E27; M8) või muid loomaliike. Samas on ka mitteinimesetest loomade puhul erandeid, mil kirjutades *loom* mõeldakse ühte konkreetset indiviidi. See tuleb aga välja pigem lemmikloomade (E31; M27; E13; V18; MÜ4) ja ühel konkreetset juhul ka karu (E33) puhul.

4.1.3. Antropomorfistlik sõnakasutus

Töö teoreetilises osas andsin ülevaate antropomorfismist, mis jagunes inimesekeskseks ja loomade keskseks. Ja kuigi de Waali järgi avaldub inimesekeskne antropomorfism kõige sagedamini, sest inimesed omistavad ebapiisava teabe põhjal omaenda tunded ja mõtted loomadele (de Waal 1999:260), siis võib tõdeda, et analüüsivates artiklites ollakse selles osas ettevaatlik. Ühes artiklis rõhutatakse, et me peame mõtestama seda, kuidas inimesed ja loomad lävivad, „et oskaksime ise teistmoodi loomadesse suhtuda“ (E30) ning kirjutatakse ka sellest, et „inimesest vaatleja ei mõista kunagi täielikult konteksti, milles loom tegutseb“ (MÜ23) ja inimene peab veel õppima, et loomi mõista (E31). Küll aga on mõningaid artikleid, kus antropomorfistlik sõnakasutus esile tuleb ja selles alapeatükis annan neist ülevaate.

Kõige illustreerivam näide on toodud *Vegan* ajakirjas, kus on kirjutatud, et „kord sai ajakirjast lugeda juhtumit, kus merejäält avastati viigripoeg. Teadmata kuidas peaks käituma, viisid mõned inimesed looma autosse sooja, sest „väljas on ju külm“.“ (V19). Selles juhtumisel avaldub selgelt inimesekeskne antropomorfism, sest inimene on omaenda tunded (külmus) omistanud teisele loomale, kellel on ilma suhtes teistsugune tajus. See aga jääb ainukeseks artiklile, mille puhul saab selgelt öelda, millise antropomorfismiga tegu on. Selleks, et teada, kas tegu on loomakeskse või inimesekesksega, on vaja teada rohkem loomade maailmast, mis jääb antud töö kontekstist välja.

Uurida saab aga seda, millistes artiklites on inimestele omane tunnus loomadele omistatud, süvenemata, kas see on looma maailma kontekstis tõene või mitte. Näiteks on kirjutatud stressist kui negatiivsest märgist, mis on igal pool (E6) ja mida tunnevad nii inimesed

kui ka loomad, kui nad väikesele alale isoleeritakse (E18). On kirjutatud ka sellest, et „loomad on tegelikult vägagi leidlikud ja innovaatilised“ (MÜ23), kuid „loomade loovus jääb tihti märkamata“ (samas) ja on kirjeldatud ka loomade emotsioone.

“Kui meie vastas seisab inimene või loom kurja näoga, siis on meile eriti oluline sellele vastavalt kiiresti reageerida: nii-öelda võidelda või põgeneda, et tagada enda ellujäämine,” selgitab Kask. Rõõmus nägu viitab, et näo omanik on tõenäoliselt meie suhtes positiivselt meelestatud. (E26)

Kui inimene on hirmunud siis ta tõmbub kokku, nagu ka loom, kes hirmununa tõmbub käärasse ja paneb nina nurka ja ei mõtlegi millegi peale ja ei teegi midagi. Osa inimesi lihtsalt panevad silmad kinni, kõrvad kinni ja titlevad, et see ei puutu minusse. Sellist fatalismi on tegelikult palju. (E28)

Kuri võib olla inimene, aga kuri koer on inimliku interpreteerimise tava kaudu defineeritud ohtlik loom. Loomad ei ole kurjad. (E1)

Need lõigud näitlikustavad inimese ning looma eristust, millest tuleb täpsemalt juttu allpool. Kuivõrd praegusel juhul on tähelepanu all antropomorfistlik kirjeldusviis, siis saab täheldada, et esimeses näites avaldub see sellena, et artiklis pole selgitatud, milline see kuri nägu välja näeb, mis on aga oluline, sest inimese ja teiste loomade näod ei ole sugugi sarnased, kui nad kurjad on. Naeratava näoga inimese ja ahvi emotsioonid on väga erinevad. Teise näite puhul on kirjeldatud hirmu emotsiooni, mida kindlasti mõnel eluhetkel kõik tunnevad, kuid ei pruugi kõik väljendada nii nagu artiklis kirjeldatakse. Kolmandas ja viimases näites on aga täheldatud antropomorfismi tavalisust selle kaudu, et inimesed omistavad teistele loomadele mingi tunde enda perspektiivist lähtuvalt, kuid mis ei pruugi tõene olla. Seega konkreetset antropomorfismi esineb artiklites vähe ja pigem rõhutatakse seda, et inimestest loomad tihti ei tea, mida mitteinimestest loomad mõtlevad või tunnevad.

4.2. Inimeste ja loomade suhted

Selles alapeatükis annan ülevaate inimeste ja teiste loomade vahelistest suhetest, mis analüüsitavates artiklites avalduvad, toetudes ka Aaltola klassifikatsioonile. Eelanalüüsi käigus jaotasin artiklid ära kolme suhtetüübi alusel. Esimene artiklites tuvastatud suhtetüüp, mis ühtib ka Aaltola jaotusega, on teiste loomade sarnasus/erinevus inimeste suhtes. Artiklite puhul vaatlesin seda, kas ja mil määral inimene seostab end teiste loomade ja loomariigiga või üritab end eristada. Teiseks tüübiks oli hierarhiline suhe, mil inimesest loom on mitteinimesest looma

suhtes kas võimupositsioonil ja/või hoolitseb tema eest. Selle alla saab liigitada ka Aaltola kolmanda jaotuse kasutusväärtuse. Kolmanda suhtetüübina eristasin võrdõiguslikkust, mille puhul inimesest loom tunnistab mitteinimesest looma õiguseid, tundeid ja individuaalsust.

4.2.1. Inimeste ja teiste loomade sarnasused ja erinevused

Siinkohal olid vaatluse all kõik artiklid, kus oli kirjeldatud looma sarnasust või erinevust inimese suhtes. Järgnevalt analüüsin artikleid, kus keskseks küsimuseks on see, kas inimesi ja teisi loomi vaadatakse ühte kategooriasse kuuluvana või tehakse nende vahel konkreetsem kategoriaalne erinevus.

4.2.1.1. Teiste loomade sarnasus inimestega

Sõnakasutust analüüsisivas peatükis andsin esmase arusaamise sellest, kuidas inimloomi teiste loomadega sarnaseks või ühte gruppi kuuluvaks peetakse. Jättes siinkohal vaatluse alt välja artiklid, kus esineb lause „inimene on [omadussõna] loom“ ja artiklid, milles tunnistatakse inimese kuuluvust loomariiki, sest neile pöörasime tähelepanu 4.1.2 peatükis, jäi praeguseks analüüsiks artikleid 28.

Puhkudel, mil kirjeldatakse seda, et inimene on ka loom, kasutatakse erinevaid lausetüüpe. Näiteks ühes *Müürilehe* artiklis on kirjutatud, et „me oleme loomad“ (MÜ29) ning teises, et „oleme ju loomad“ (MÜ30), nende fraasidega tuleb väga konkreetset esile tõdemus, et inimene on loom. Sama võib väita ka fraaside „inimene kipub seda küll unustama, ent temagi on loom“ (E31) ja „kuid et inimene on samuti loom“ (M14) kohta. Teine lausetüüp, mis artiklites esile tuleb, on „inimene kui/nagu loom“, seda lausetüüpi kasutatakse enamjaolt *Vegan* ajakirjas ja ERR-is. Ühes *Vegan* ajakirjas on kirjutatud, et „loodan siiski, et kuskil sügaval on meil kõigil hinges säde, mis õigel hetkel süttib ning meenutab, et inimene on lihtsalt loom nagu teised“ (V36). Siinkohal tuleb aga silmas pidada seda, et selline lausetüüp ei pruugi alati olla positiivne. Näiteks ERR-i artiklis esile tulev fraas „kui loomast sai inimene“ (E35) on siinkohal heaks illustratsiooniks, sest kuivõrd mainitakse seda, et inimene on loom, siis tuleb esile ka teatav inimese teistsugusus ja see, et inimene on midagi enam kui loom.

Kolmas lausetüüp, mis artiklites esile tuleb, on „inimene ja teised loomad“, mille puhul saab samuti tõlgendada seda, et inimene on loom, kuid oluline on ka see, et tegemist on väljendiga, millega püütakse harjumuspärastest mõttemustritest välja murda. „Inimene ja teised loomad“ lauset kasutatakse rohkem *Müürilehes* ja ühe korra nii ERR-is kui ka *Maalehes*.

Neljas viis, kuidas tuleb esile inimese kuulumine loomariiki, tuleb *inimloom* sõnakasutusest. Tabelist on näha, et seda sõna on kasutatud üheksal korral. Kolme artikli puhul saab öelda seda, et oluline pole olnud rõhutada inimese loomalikku olemust, samuti ei ole osutatud ka muudele hierarhilistele suhetele. Seda, et inimene on inimloom, on mainitud neutraalselt ja möödamindes. Esile tahaks tuua artikli, kus pole ainult täheldatud inimloomaks olemist, vaid ka elusolendiks olemist.

Mitte ainult eestlaste ja tondinahkade, aga üldisemalt inimeste suhe ohutundega on liikide seas üpris eristuv ja sellisena unikaalne. Ehkki kalkuleeritud riske võtab enamik elusolendeid, on inimloom erakordne oma valmisolekus eirata ohtu hoolimata valvurite kärast, nii üksikult kui ka terve liigina. (MÜ20)

Sõna *elusolend* on artiklites kasutatud kümnel korral ning kaheksal juhul on kirjutatud nii, et elusolendid on nii inimesed kui ka teised loomad. Ainult kahel korral on kirjutatud elusolenditest kui puuriloomadest (MÜ2) ning päästmist vajavatest loomaliikidest (MÜ9). Nendel puhkudel ei ole võimalik tõlgendada, kas inimene kuulub või ei kuulu *elusolendite* hulka.

Refereerides möödunud aasta mais toimunud selleteemaliselt riigikogu istungilt järjekordselt noorem Helmet, on puuriloomakestel katus peakohal, kõhutäide ees ja vaktsiinid tagatud. Inimesed, kes arvavad, et elusolendi koht ei ole 90 x 90 cm puuris, vihkavad loomakesi ning soovivad saata nad julma džunglisse. (MÜ2)

See fakt muudab kogu asja aga veel kurvemaks – kas tõesti puudub inimestel igasugune huvi looduse ja elusolendite vastu, mis ei eksisteeri otseselt meie kõrval ega puuduta meie elu. (MÜ9)

Viimane sõna, mida siinkohal vaatleme, ja mille puhul saab tõlgendada inimestest loomade ja mitteinimestest loomade ühtekuuluvust, on *olemus*. Seda, et inimesel on loomalik olemus, on täheldatud üks kord *Müürilehe* artiklis (MÜ18), kuid seda, et loomal on inimsus või inimolemus, tuleb esile rohkem. Kahel korral on kirjutatud kassist, kui isiksusest, „kes peegeldab inimolemust“ (V22) ja „tema loomulikust inimlikkusest“ (V18). Samuti on kahel korral kirjutatud, et „loomad on paljuski nagu inimesed“ (V20) ning „nad on inimese moodi“ (E11). Sealjuures pole tahetud teisi loomi antropomorfitseerida, vaid pigem tahetakse esile tuua

teiste loomade sarnanemist inimestega. Kui aga tunnistatakse seda, et teised loomad sarnanevad inimestega, siis on oluline tunnistada ka nende erilisust ja õigusi. Seda mõningates artiklites ka tehakse, kuid täpsemalt on neist ülevaade antud 4.2.2.3 peatükis.

4.2.1.2. Teiste loomade erinevus inimestest

Selles alapeatükis on vaatluse all artiklid, kus mitteinimesest looma ja inimesest looma vahele on piir tõmmatud nii, et inimese kuulumist loomade sekka või loomariiki pole teadvustatud. Selliseid artikleid on 270. Nende seast on paljudes artiklites kirjutatud lihtsalt „inimesed ja loomad“ või „inimesed või loomad“ ja sellisel juhul võib öelda, et tegemist on harjumusliku kõneviisiga, mille käigus avaldub see, et *loom* ei tähista loomariigi esindajaid, mille hulka kuulub ka inimene, vaid inimestest eristatud gruppi. Seega on nähtaval spetsiesistliku keelekasutuse aspekt, mil omade (inimeste) ja võõraste (loomade) vahel on asümmeetriline jaotus. Selle 270 hulka jäävad ka artiklid, kus mitteinimesest loomale viidatakse kui kaubale ning artiklid, kus inimesest loom on millegi poolest teistsugune kui mitteinimesest loom. Artiklid, kus teisi loomi nimetatakse kaubaks, saab jaotada käesolevasse alapeatükki, kuivõrd inimestele ei viidata (tavaliselt) kui kaubale ning seega on nad üksteisest erinevad. Aga saab ka jaotada hierarhilise skeemi võimusuhte tüübi alla. Seda ka antud juhul olen teinud.

Sellele, et omadussõnade lisamisega antakse artiklites edasi arvamust, et inimesest loom on mingis mõttes teistsugune kui mitteinimesest loom, tõime tähelepanu juba eelmises peatükis. Kuid ka suhete kontekstis tuleks selliseid artikleid lähemalt vaadelda. Eelkõige olen üritanud siinkohal tuua näideteks artiklid, kus pole kasutatud lauseehitust nagu „inimene on [omadussõna] loom“, vaid suhe on antud edasi muude sõnade abil.

Millalgi antiikajal hakkas maailmapildis domineerima meesinimene – kangelane, võitja ja anastaja. Seda võimendas omakorda semiitidelt laenatud ainujumalakultus. Jumala näo järgi loodud inimene oli teadagi mees, piibli Jumalas ei leia me ühtegi naiselikku joont ja läbi kristliku ajaloo on naisi koheldudki poolinimestena. **Kõiki teisi eluloomi**, taimi ja eluruumi **on aga peetud hoopis mitte millekski**, mingiks arutuks substantsiks, ressursiks, mille ainus mõte on inimesele tuluks ja lõbuks olla. See on ühepoolne suhe nagu röövimine – sõjamajandus maa vastu. (MÜ17– rõhutused lisatud.)

Kuigi järgnevates artiklites pole samuti sõna-sõnalt kasutatud lauset „inimene on [omadussõna] loom“, tulevad siiski välja erinevad omadused, mida inimesest loomale omistatakse ja mitteinimesest loomale mitte.

Erinevalt inimestest ei ole loomadel järglaste saamine emotsionaalne ning läbimõeldud otsus, nad tegutsevad instinktide ajel. Samuti ei oska nad tunda kurbust saamata jäänud pesakonna pärast. (M21)

„Puugid eelistavad ikkagi loomi. Inimene on neile pigem alternatiiviks. Inimesed on väga arukad ja neil on võimalus puuke eemaldada. Loomadel seda võimalust otseselt pole. Üldiselt eelistavad puugid karvaseid loomi.“ sõnas Geller. (E24)

Teadlased nõustuvad, et meie universumi loomine hõlmas tohutut tööd ja just töö on see, mis muudab elu erakordseks ning eristab elusolendeid surnutest. Inimeste töö eraldialt loomade tööst võiks aga olla eesmärgipärane ja seepärast on akadeemikud ning leiutajad otsinud väljapääsu nii tööstus- kui ka tehnoloogiarevolutsioonist, et vabastada meid rumalast tööst. (MÜ15)

Inimene eristub loomast võimega kõiksugu lugusid luua. Nimetame seda mõtlemiseks. Mõni lugu võib saada suureks ja toimivaks, kui piisav hulk inimesi seda tunnustab. Kõik toimib isegi juhul, kui tunnustatakse midagi abstraktset. (M5)

Ühes *Maalehe* artiklis tuleb välja ka see, et mõnele inimesele ei meeldi, kui neid loomadega kõrvutatakse või neist rääkides sarnaseid sõnu kasutatakse.

Väga kriibib lugeja kõrva see, kui öeldakse, et mõni loom sünnitab. Inimesed sünnitavad, aga loomad ikkagi poegivad. (M19)

Nagu näha, siis see, et inimestest loomad erinevad kuidagi mitteinimestest loomadest tuleb välja mitmetes artiklites. Eelkõige on kirjutatud loomadest ja inimestest kui binaarse süsteemi kahest vastanduvast komponendist, mis vastab loodus vs. kultuur dihhotoomiale. Kusjuures Aaltola on märkinud, et dihhotoomia inimene ja loomad on nii filosoofias kui ka teistes uurimisvaldkondades domineerivam kui dihhotoomiad kultuur ja loodus, mees ja naine, mõistus ja emotsioon (Aaltola 2006: 33-34). Kuid on ka artikleid, kus otsest dihhotoomiat välja ei tule ning vahe tehakse omadussõnade abil, mis omistatakse ühele ja teisele mitte.

Spetsiesism avaldub nendes artiklites selle kaudu, et loomade ja inimeste vahel on esiteks tehtud asümmeetriline jaotus ning seda on õigustatud erinevat moodi. Viimase näite puhul tuleb esile ka see, et *Maalehe* lugejale ei meeldi kui loomadest ja inimestest kirjutades kasutatakse samu sõnu, vaid peaks olemuslikult samade asjade jaoks kasutama erinevaid sõnu, mis on aga Dunayeri järgi spetsiesistlik.

Selle alapeatüki lõpetuseks lisaksin, et artiklites, kus on kirjutatud loomade või inimeste peal tehtavatest katsetest, on samuti kirjutatud nii, et *loom* ja *inimene* on eraldiseisvad. Ja kuigi tõepoolest „inimene ja katseloom on geneetiliselt niivõrd erinevad“ (V4), siis oleks siiski võimalik kasutada mittespetsiesistlikku sõnakasutust. Siinkohal saab meenutada Piers Beirne

väidet ja mõelda, et pole olemas eraldi katselooma, vaid on loomad, kelle peal tehakse katseid ja loomad, kelle peal katseid ei tehta.

4.2.2. Hierarhiline suhetüüp

Hierarhilise suhetüübi puhul tulid vaatluse alla artiklid, mis andsid edasi tasemete süsteemi ja kus mitteinimesest loom oli madalamal positsioonil kui inimesest loom. Sealjuures jagunesid artiklid kaheks: need, kus inimesest loom omab või rakendab mitteinimesest looma üle võimu ja need, kus näidatakse välja hoolivust. Võim kui suhetüüp tuleb eelkõige esile artiklites, mis viitavad inimesele kui mingi looma omanikule või loomale kui omandile. Samuti tuleb esile ka teiste loomade autonoomia piiramine ning nende allutamine inimese taatele. Ka artiklites, kus kirjutatakse loomkatsetest, loomsetest toodetest või loomast kui majanduslikku kasu toovast entiteedist, on taustal looma või looduse alistamine ja nende muutmine inimese poolt käsitletavaks objektiks. Võimusuhet käsitlevad artiklid olen omakorda kaheks jaganud: esiteks need, kus võimusuhet käsitletakse millegi normaalse, harjumuspärase või paratamatuna ja teiseks need, kus seda võimusuhet kritiseeritakse. Hoolitsevat suhet väljendavad artiklid paigutuvad hierarhilise suhetüübi alla seetõttu, et mitteinimesest loomad on teiste loomade suhtes küll võimu positsioonil, kuid üritavad nende heaolule mõelda ja nende eest hoolt kanda. Kolmas suhetüüp, mis selles alapeatükis esile tuleb, on võrdõiguslikkus, mida olen käsitlenud kui hierarhilise süsteemi vastandit.

4.2.2.1. Võimutsev suhe

Artiklid, kus kirjeldatakse inimesest looma võimu mitteinimesest looma üle, oli analüüsitavates artiklites 58. Nende 58 artikli seast olid 22 *Maalehest*, 15 *Vegan* ajakirjast, 14 ERR-ist ja 7 *Müürilehest*. Looduse või loomade alistamisest kirjutatakse neljas artiklis. Esimeses kolmes käsitletakse võimusuhet kui midagi tavalist. MÜ28 ja M14 artiklites on sellele lähenetud kui millelegi positiivsele või vähemalt millelegi, mida inimene on loodud ja peaks tegema. Samas aga MÜ22 artiklis üritatakse põhjendada, miks inimene tunneb sellist vajadust olla „kõrgemal“ kui teised. V27 artikkel aga liigitub teise jaotusesse, sest artiklis on kirjutatud, et see ei ole ei

positiivne ega hea, vaid vastupidi, negatiivne, kui inimesed enda vajadusi teiste loomade arvelt rahuldavad ning järelikult on võimusuhet kui sellist kritiseeritud.

Isegi kopril on õigus oma elupaika kujundada, rääkimata toidu hankimisest. **Inimese asi on loomad üle kavaldada**, selleks ta ju loodud ja õppinud ongi. Võrreldes sõralistega võivad just töökad koprad metsaomanikule suuremat peavalu valmistada, kui sulgevad kraave ja uputavad metsa üle. (M14–rõhutused lisatud.)

Mul ei ole suva, et **inimene on ennast teistest liikidest asetanud kõrgemale**. Et loomi kasutatakse enda vajaduste rahuldamiseks ja sedaviisi toidetakse meeletult loomadevastast vägivalda ning vähendatakse meie planeedi eluaega. (V27–rõhutused lisatud.)

McHargi teooria kohaselt löid inimese loodusest eemaldumisele eelduse kolm monoteistlikku religiooni – judaism, kristlus ja islam –, mis seavad **inimese loodusest kõrgemale**, nimetavad teda selle valitsejaks. Renessanss saab olla tema käsitluses seega loogiliselt vaid selle protsessi puhul õli tulle valamine ja alates 19. sajandi teisest poolest on see tsükkel ainult kiirenenud. Ta laskub julgelt kultuurilisse psühhoanalüüsi, väites, et selle **looduse alistamise** vajaduse põhjuseks on meie ürgne alaväärsuskompleks, mis juurduis sügavale kollektiivsesse alateadvusesse varajastel aastatuhandetel, kui inimene oli loomariigi toiduahelas praegusest tunduvalt madalamal positsioonil. Kas meie lapseõlvetrauma? (MÜ22–rõhutused lisatud.)

Autosõidu apoteoosina ühendab ralli endas inimese sõltuvust tehnoloogilisest progressist, vaimustust fossiilkütuste kineetiliste vaatamängude vastu ja **looduse alistamise tungi**. Arvestatava osa jaoks ühiskonnast näib olevat vastupandamatult erutav näha oma liigikaaslast esialgu transpordiks leiutatud vahendiga suurtel kiirustel läbi maastike liikumas, **aeg-ajalt ka teele jäänud loomadest üle** või teelt välja võpsikusse, põldudele ja teeäärsetesse hoonetesse sõites. (MÜ28 – rõhutused lisatud.)

Alistamise kategooriasse võiksid kuuluda ka artiklid jahtimisest, sest nagu Dunayer ütleb, siis „jahti tahavad „mängida“ ainult inimesed; mitteinimene on lihtsalt ohver“ (Dunayer 2001: 50). Kellegi ohver olemine tähendab aga seda, et üks on teise alistanud. Analüüsitavates artiklites on kirjutatud jahist või jahtimisest kuues artiklis, mis on väga erinevalt meelestatud. Siinkohal ei ole oluline süveneda sellesse, kas, miks ja millal jahtimine hea või halb on, kuid oluline on vaadata seda, kuidas artiklites sellest kirjutatud on ja kuidas jahist rääkides väljendatakse inimeste ja teiste loomade suhteid. Ainult ühes artiklis on kirjutatud, et jaht on paratamatu (M4) ning seega vajalik. Müürilehe artiklis on kirjutatud erinevatest mängudest ning jahtimist on mainitud ainult möödaminnes: „tagaajamist ja selle imiteerimist mängus on seostatud jahiloomade küttimise või saaklooma jälitamisega“ (MÜ5). Ühes *Maalehe* artiklis, kus kirjutatakse huntide rünnakust, mainitakse nende küttimist ainult korra (M1). Seega pole nendest kahest artiklist võimalik jahti poolt või vastu meelestatust välja lugeda. Järgnevad kolm näidet aga liigituvad teise jaotusesse kuivõrd annavad edasi meelestatust, et mingitel hetkedel on jaht ebavajalik, negatiivne või lihtsalt mitte hea lahendus, annavad edasi kolm artiklit. Esile

tuleb see, et jahist kirjutatakse kui inimeste kaitsmisest metsloomade rünnakute kontekstis ning tõstatatakse küsimus inimese vastutusest, kui võrd just inimene on selle probleemi tekitaja.

„Lisaks julgen väita, et selliste mitteadekvaatse käitumisega isendite tekkimist soodustab kindlasti ka inimese otsene jahinduslik tegevus,” viitab Kübarsepp. „Vanad loomad kütitakse, kari laguneb ja noored kogemusteta hundid on seejärel nagu peata kanad – kõht nõuab aga ikka oma osa.” (M2)

“Nii on hetkel võimalik tappa looma, kes ei ole inimeste suhtes agressiivne ja tegelikult pole võimalik isegi teada saada, kas tapmisele minev loom on seesama, keda nuhtlusisendiks on tembeldatud,” seisab ühenduste saadetud pressiteates. ... “Ma saaksin aru eriloo vajadusest juhul kui tegemist oleks tõesti inimeste suhtes agressiivsust ilmutanud isendiga, kuid kohalike juttude põhjal on antud juhul tegemist lihtsalt noore loomaga, kes iseseisvat elu alustab ja inimesi rünnanud pole,” ütles Eesti Metsloomahingu juhatuse liige Katrin Idla. “Karude koht ongi metsas ning inimesed peavad metsa minnes sellega arvestama, et võivad seal kohtuda metsloomadega ning oskama siis õigesti käituda. On ju inimesed ise oma elupaigad, rajad ja tegevuse metsa viinud. Seega tuleb meil kõigil õppida metsloomadega koos elama. Mesitarude kaitsmine karude vastu on võimalik ja lahendused selleks on üle maailma olemas ning kasutusel. Lisaks on olemas karude poolt mesitarudele tekitatud kahjustuste eest hüvitise saamise kord. Hirm või viha metsloomade suhtes on sageli seotud kas teadmatuse või hoolimatusega ning see ei ole kindlasti piisav põhjus, et väljastada eriluba karu tapmiseks,” lisas Idla. (M8)

Eestis on karurünnakud üliharuldased. Küll aga ei saa seda välistada. Peamiselt on Eesti rünnakud seotud jahtimisega, kui karu on juba vigastatud ning inimene läheb loomale liiga lähedale. Samuti siis, kui looma taliuinak on häiritud. “Kui ikka keset und üles aetakse, siis võtab hinge täis küll,” ütles Kaal. (E27)

Loomade instrumentaalne väärtus on Elisa Aaltola järgi kolmas kategooria, millesse mitteinimestest loomi paigutatakse, kui neid kategoriseeritakse (Aaltola 2006: 61). Siinkohal saab käsitleda artikleid, kust joonistub välja see, et loomad on inimese jaoks majanduslikul või mõnel muul viisil kasulikud. Seda, et loomapidamine on tulus ja majanduslikult otstarbekas on kirjutatud *Maalehes* (M11; M26), kuid *Vegan* ajakirjas on jällegi kirjutatud, et majanduslikult otstarbekam on „kasvatada taimi ainult inimestele toiduks, mitte toita loomi, et siis omakorda neid süüa“ (V12). Loomsetest toodetest on kirjutatud kolmeteistkümnnes artiklis ning mitmetes on antud ülevaade neist kui majanduslikult väärtuslikest ja maitsevatest asjadest (M33; E10; V16; MÜ3, V8), kuid on täheldatud ka nende toodete tarbimise ebamoraalsust (V7; V14; V29). Samuti on artikleid, kus kirjutatakse loomkatsete olulisusest inimeste jaoks (MÜ7; MÜ12; M22;), kuid ka nende ebamoraalsusest (V28; V32; E22).

Loomade pidamine toiduks on paljude veganite ja ka Dunayeri arvates vale ning spetsiesistlik. Dunayeri järgi võrdsustab toidutööstus looma masinaga ja kanad muutuvad „munamasinateks“ ning lambad „lihamasinateks“ (Dunayer 2001: 142). Nendelt loomadelt võetud saadused saavad kaubaks ja vahel kirjutatakse ka mitteinimesest loomast kui kaubast.

Selline kirjutamisviis tuleb välja enim nendes artiklites, kus kirjutatakse toidust või mitteinimestest loomade kasutamisest millegi tarbeks.

Üha enam on aga teadlasi, kes seavad loomade **kasutamise** usaldusväärse kahtluse alla ning rõhutavad, et tulemusi ei saa nii lihtsalt loomadelt inimesel üle kanda, andes seega ka teaduslikud põhjused loomkatsete vältimiseks. (V14 – rõhutused lisatud.)

Igal aastal loobub järjest suurem hulk inimesi vähemal või rohkemal määral **loomset päritolu ning loomadel testitud toodetest**. (MÜ5 – rõhutused lisatud.)

Selgub, et kodutud kutsuvad alalise elukohaga kodanikes esile vastumeelsust, ebamugavust, kaastunnet ning mõnikord ka mõttetuse tunnet. Usun, et sarnane emotsioonide kompott tekib ka siis, kui puututakse kokku näiteks ... karusloomakasvatuse või lihatööstuse telgitagustega (kaastunne: „kahju küll, aga elu on ju selline – **loomi on aegade algusest saati inimeste tarbeks kasvatatud**... (MÜ6 – rõhutused lisatud.)

Nende artiklite põhjal saab tõlgendada, et need on kirjutatud kriitiliselt ning põhisõnum on see, et mitteinimestest loomade kasutamine katsete või toodete jaoks on vähenemas. Järgnev artikkel seevastu tõestab vastupidist, andes edasi spetsiesistlikku vaadet, et mitteinimestest loomad on inimestest loomade kasutamiseks mõeldud.

Lisaks **sööme me loomi**. Turistid lähevad Hiinas hea meelega **elusloomade turule, sest eksootiline toit** on põnev. (M23– rõhutused lisatud.)

Jaht ja loomapidamine majandusliku kasu tarbeks ei ole aga ainsad võimalused, kuidas inimesed enda ülemvõimu loomade osas kehtestavad. Selles alapeatükis on viimasena vaatluse all artiklid, kus kirjeldatakse seda, kui inimesed käituvad mõne teise liigi esindajaga halvasti justkui ainult sellepärast, et nad seda saavad. Esimeses lõigus kirjutatakse hiirte ja rottide hävitamisest kui millestki tavalisest ning viimases lõigus on antud edasi ainult juhtumi reportaaž aga tegu pole kuidagimoodi hinnatud.

Erinevalt hiirest tundub rott ka üsnagi tark loom. Või vähemasti mitte hiiresarnane tobuke, kes langeb igasse primitiivsemassegi inimese rajatud lõksu. Internetis leidub lademes hiirelõksu-filme, aga kui läheb rottide hävitamiseks, siis neid kütitakse ekraanil lausa püssiga. (M20)

Lätis levis hiljuti sotsiaalmeedias videolõik, kuidas inimene ajab autoga taga karu ja häiris nii tahtlikult looma igapäevast elu. Karu oli sunnitud jooksuma 25-30 kilomeetrit tunnis. Karu pidi jooksuma pikka aega, vähemalt 2,5 minutit. Karu häirimine toimus aga perioodil, kui loom oleks pidanud koguma rasva, vahendas LSM. (E33)

Mõnel juhul, isegi kui inimestele öeldi, et siin on kahtlus, et te teete mingit illegaalset tegevust, siis inimene ütles, et jah, ma jätan selle koera teile siiasamasse ja lähen tagasi, et tehke, mis tahate temaga. Noh, neid inimesi reeglina loomade heaolu ei huvita. (E14)

Inimese mugavus ei tohiks aga olla ettekääne sääraselt loomi piinata ja mitte hoolida sellest, mida soolaga katmine neile põhjustab. Turovski rääkis, et pehmelt öeldes satub loom paanikasse. Raske on öelda, mis tundeid see loomas tekitab, kuid soolaga katmine on kahtlemata valus ning loomad reageerivad väga võimsalt ja ägedalt. (M12)

Vilsandi saare külje all Loonalaiul tehtud foto annab tunnistust sellest, et üks seal mitu talve elanud veistest on otsa leidnud inimese käe läbi, kuna loomal olevat ära lõigatud keel ning minema viidud nii liha kui ka sisikond. (M7)

Üheks võimudimensiooni illustreerivaks näiteks on *Maalehe* artikkel, kus see tuleb esile selles, et inimestel on võimalus loom auto alla ajada ning neil on „vaba voli“ loomast hoolida või mitte.

Tema sõnul jäetakse kahjuks metsloomad tee äärde pärast õnnetust vedelema, kas juba surnuna või mis veel hullem – viga saanuna virelema ja piinlema. „Nende hukkamine ja ka tee äärtest üles leidmine on jahimeeste mure. Paraku on nii, et kui inimene annab juhtunust teada ja isegi kui keskus püüab helistaja asukohta markeerida, pole see päris täpselt võimalik. Sest riigiinfo telefon 1247 ei võimalda positsioneerimist, nii nagu seda võimaldab hädaabinumber 112. Inimesed isegi metsa eksinuna ei oska oma asukohta kirjeldada, rääkimata siis juhust, kui oled looma alla ajanud ja afektiseisundis,“ on Salmu mures. „[Seda] on aga vaja, et vigaseks jäänud loomad saaksid oma rahuliku ja kiire lõpu. Paraku on autojuhtidele jäetud vaba voli, kas teatada alla jäänud loomast või mitte.“ (M38)

See, et inimesel on valik, millal ja milliste loomade eest ta hoolib või mitte, tuleb ka välja *Müürilehe* artiklist, kus kirjutatakse rahvameditsiinist. Ühelt poolt kirjeldatakse lemmikloomadest hoolimist nii, et inimene märkab, kui esimesel on seedimine korrast ära: „kuidas näiteks kass või koer isukalt karedalehelisi taimi sööb, et oma seedimist korda saada“ (MÜ13) ning teiselt poolt kirjeldatakse seda, kuidas kasutatakse teiste loomade kehaosi või kehavedelikke, et end ravida (samas). Viimases *Müürilehe* artiklis pole küll täpsemalt kirjeldatud, kuidas loomade kehaosi ja kehavedelikke saadakse ja kas viimased tuleb selle jaoks surmata, kuid ERR-i artiklis on nende hukkamisest kirjutatud küll ning sealjuures on jällegi nähtaval asjaolu, et loom on inimesest erinev.

Loomaõiguslus on edasiarendus inimõigustest, kuid sel on vähe puutumust näiteks kriminaal- või karistusõigusega. Kui loom ei käitu inimesele aktsepteeritaval viisil, on jutt lühike: kohtuväline repressioon, deporteerimine (kui võimalik) või hukkamine. Kuidagi nüansivaene tundub, sest põhjusi, miks loom võib sattuda olukorda, mille tagajärjeks repressioonid, on miljon, ning pea kõik on algupäralt inimtekkelised. Inimene oma käitumise ja tegudega on pannud looma mõtlema ja tegutsema nii, et selle tagajärjed inimesele ei meeldi. Aga kas ka kõik loomalikud üleastumised ning eksimused on kohe surma väärt? (E8)

Nagu näha, siis võimu rakendab inimene teiste loomade peal väga erinevatel viisidel ning nagu analüüsivates artiklites välja tuleb, siis on ka meelestatus võimu rakendamise kohta

erinev. Teisi loomi alistatakse eelkõige seetõttu, et see on võimalik ja seda saab teha ning see on majanduslikult tulus. Selles peatükis olid vaatluse all artiklid, kus oli võimalik tõlgendada inimese võimu käsitlust teiste loomade suunas, kuid analüüsitavate artiklite hulgas oli ka neid, kus lisaks võimu dimensioonile avaldus ka muu suhtetüüp.

4.2.2.2. Hoolitsev suhe

Eelnevalt kirjutasin, loomade pidamisest toidu tarbeks, kuid ka lemmiklooma pidamisel on vastakaid arvamusi, sest nagu Aaltola kirjutab, siis lemmikloomadele keelatakse tavaliselt autonoomia, sest nende terve eksistents on kontrollitud (Aaltola 2006: 71) ja ka Wendy Doniger mainib, et lemmikloomi pidades peame tunnistama neile tehtavat vägivalda nende piiratud vabaduse tõttu (Doniger 2001: 105). Seega sellel teemal, kuivõrd on ükskõik millise looma pidamine nende üle võimu rakendamine, saaks pikalt diskuteerida. Käesolevas töös olen aga lähtunud seisukohast, et kuigi inimesed on loomi pidades hierarhiliselt kõrgemal positsioonil (sest ka lemmikloom on juriidiliselt inimese omand) on siiski võimalik teiste loomade suhtes hoolivust ja heatahtlikust üles näidata. Seega olen paigutanud artiklid, kus kirjutatakse lemmik- või farmiloomade eest hoolitsemisest siinsesse kategooriasse.

Farmiloomade eest hoolitsemisest on kirjutatud mõnevõrra vähem, kui lemmikloomade eest hoolitsemisest. Kümme artiklit on lemmikloomadest ja kuus farmiloomadest ning loomulikult tuleb siinkohal ka tähele panna seda, kas kõik, kes peavad *farmiloomi*, nimetavad neid *farmi-*, *kodu-* või *lemmikloomadeks*. Kuuest farmiloomadest kirjutavast artiklist viis on avaldatud *Maalehes* ja nendest nelja puhul tuleb esile see, et loomi peetakse inimese otstarbeks, kas siis piima, munade või teraapia saamiseks. Tähelepanu on aga vähemalt mingil määral pööratud nende heaolule. (M15; M25; M28; M35) Nende kuue seast ühe puhul on tegemist artikliga, kus kirjutatakse teiste loomadega sotsialiseerumisest: „Loomapidaja peab sotsiaalse suhtlemise eesmärgil üksikuna peetava lamba või kitsuga vähemalt kaks korda päevas kontakteerima, kontrollides tema tervist ja heaolu.“ (M18). Kuues artikkel on aga avaldatud ERR-is ja seal pööratakse samuti tähelepanu kitsede heaolule ning neid pole kategoriseeritud ei farmiloomadeks ega koduloomadeks, vaid on kirjutatud, et „tegemist on kameruni kitsedega, keda peetakse nagu lemmikloomi“ (E3).

Nagu öeldud, siis lemmikloomadest oli artikleid kümme ning needki olid kõik avaldatud *Maalehes* ja ERR-is. Neist kahes pole mainitud, milline loom on lemmikloom, vaid on

kirjutatud lemmikloomadest üldiselt. Ühe *Maalehe* artikli puhul on muret tuntud Ukrainasse jäänud lemmikloomade pärast (M31) ning ühes ERR-i artiklis kirjutatakse lemmiku kaotanud inimese leinast, mida „tuleks mõista ja austada samamoodi kui lähedase kaotanu oma“ (E36). Teistes artiklites on lemmikloomadena aga ära mainitud kassid ja koerad ning ühel puhul ka kobras. Kobrast küll otseselt lemmikloomaks ei nimetatud ja kirjutati, et ühel päeval ta omavoliliselt lahkus, kuid tema eest hoolitsenud inimest nimetati kopra lemmikinimeseks (M36). Lemmikloomade eest hoolitsemisest kirjutades ei mainita üldjuhul empaatiat ega kaastunnet, seda ilmselt sellepärast, et nende eest hoolitsemine on nii tavapärane. Ainus artikkel, kus on kirjutatud lemmikloomadest, kuid ka mainitud eetikat ja kaastunnet, on *Maalehe* artikkel, kus loomaarast kirjutab varjupaikadest.

Eelmise aasta lõpus otsustas Hispaania parlament, et lemmikloomi hakatakse käsitlema kui pereliikmeid. Paljudes maailma riikides on loomi siiani peetud objektideks, mitte elusolenditeks. Ajalooliselt on Hiina loomaõigustega vastuolus riik, kuid sealgi on seadused muutumas ja 2020. aastal liigitas Hiina koerad lemmikloomadeks. Juunis 2021 keelustas ka meie riigikogu karusloomafarmid. Albert Schweitzer on tõdenud, et eetika alused peaksid põhinema kaastundel: “Ükski ratsionaalne lähtepunkt ei suuda inimesi piisavalt veenda, et loomadel on õigused, isegi kui nad nõustuvad, et loomale on omane väärikus. Ilma kaastundeta ei muutu õigus seaduseks.” (M32)

Loomakaitseseadused aitavad inimestest loomadel meeles pidada seda, et ka teised loomad vajavad kaitset, hoolitsust ja põhivajaduste tagamist. Küll on aga loomakaitseseadust mainitud ainult kahes artiklis ning needki on sama sündmuse reportaažid. Üks on avaldatud *Maalehes* ning teine ERR-is, nendes artiklites on mõned lõigud üks-ühele sarnased ning seepärast toetun eelkõige ERR-i artiklile, sest seal on kirjas toimetaja nimi. *Maalehe* artikli puhul puudub nii toimetaja kui ka autori nimi. Loomakaitseseadusest on kirjutatud üks lõik ning käsitletud on sealjuures metslooma õigusi.

Loomakaitseseadus lubab inimestel hätta sattunud metslooma abistada vaid viisil, kui looma ei viida loodusest minema. Metslooma tohib äärmisel vajadusel loodusest eemaldada üksnes keskkonnaameti loal tema ravimise ja rehabiliteerimise eesmärgil. Metslooma, eriti loomapoja ellu sekkudes vähendab inimene tema ellujäämise võimalust oluliselt. Paljudel liikidel jäetaksegi loomapojad nende endi turvalisuse huvides üksi – vanaloom käib temast eemal toitu hankimas ja jälgib poega distantsilt. (E19)

Loomakaitseseadust pole rohkemates artiklites mainitud, aga siiski on kirjutatud metsloomadest ning ka sellest, kuidas nende eest hoolitseda. Mainimisväärne on see, et metsloomade eest ei saa ning artiklid ka hoiatavad, et ei tohi, hoolitseda nii nagu hoolitsetakse lemmikloomade eest. Kahes artiklis on kirjutatud, et „kohates väikest metslooma ei tohi teda häirida“ (E20) ja „looduses üksi olev noorloom ei vaja inimese abi“ (V22). Kuid kolmandas artiklis rõhutatakse seda, et iga inimene, ka jahimees, aitab abitus olukorras olevat looma (E2).

Seda, miks loomade eest hoolitsetakse või abitus olukorras aidatakse, pole artiklites põhjendatud. Kuid paljudes, nimelt 31 artiklis, on juttu kaastundest, eetikast ja empaatiast. Eelnevalt vaatlesime ühte neist, mis oli avaldatud *Maalehes*, kuid ülejäänud kolmkümmend on enamjaolt avaldatud *Vegan* ajakirjas ning ainult kaks ERR-is ja neli *Müürilehes*. ERR-i artiklid on neutraalsed ning lugejale ei üritata tekitada teistest loomadest hoolimise kohustust. Üks ERR-i artikkel annab ülevaate semiootika doktoritööst, kus uuritakse „kuidas mõjutab nunnusus inimeste suhtumist loomadest multikategelastesse ja ehtsatesse loomadesse“ (E25). Sealjuures on kirjutatud looduskaitsest, mille „vaatepunktist mõjub tegelane hästi, kui ta annab edasi oma loomaliigi loomulikke elemente“ (samas). *Müürilehe* artiklid, kust saab tõlgendada loomadest hoolimist, on väga erinevad, kuid ühine joon on see, et mitteinimestest loomi ei taheta kahjustada, vaid vastupidi – nad on olulised ning neid tuleb aidata ja päästa väljasuremise eest.

Naistel oli keelatud ketrus; mainitud on ka õblemise, nõelamise, sukakudumise keeldu, et **mitte kariloomi kahjustada**. (MÜ1 – esivanemate hingedepäeva kombed)

Põhiline probleem seisneb selles, et me ei näe kliimamuutust veel küllalt lähedalt. Jah, vihma tundub viimastel aastatel kuidagi rohkem olevat, kuid äkki vaid tundub nii. Koralle pole mina näiteks oma silmaga näinud, kuldsest konnast rääkimata. See fakt muudab kogu asja aga veel kurvemaks – kas tõesti puudub inimestel igasugune huvi looduse ja elusolendite vastu, mis ei eksisteeri otseselt meie kõrval ega puuduta meie elu? Kuidas on karusnahafarmid ja lendorava päästmine Eestis nii suured teemad, kui terves maailmas surevad loomaliigid välja sellise kiirusega, et neile ei tasu isegi enam nime panna? Mitte, et hõberebane ja lendorav vähem tähtsad oleks. Minu suur austus neile, kes on oma väikeseks maailmapäästmise nišiks valinud nende **loomade eest seismise**. Kindlasti on aga kuskil siin lugejate hulgas ka keegi, kellel on just õige *skill set*, et pühenduda näiteks mõne **kaugema liigi päästmisele**. (MÜ9)

Eks on muidugi ülbe arvata, et ma tean, mis on tähenduslik ja mis ei ole, aga mida rohkem ma olen seda küsimust inimestele esitanud (ja kes tunnevad mind, need teavad, et ma tõesti teen seda), mida rohkem olen selle kohta lugenud ja sellest mõelnud, seda selgemaks on saanud, et inimese elule annab peamiselt tähenduse teiste aitamise. Sellel võib olla palju vorme ja tasandeid – **aidata saab** ühe inimese (või ka **looma**) **kaupa** või kogukonda, asulat või isegi ühiskonda laiemalt –, kuid olen veendunud, et tähenduslikku elu ei saa elada ainult sissepoole, endale mõeldes. Õnnelik ei saa olla ainult ennast aidates. (MÜ16)

Vegan ajakirja artiklites on rohkem kirjutatud sellest, kuidas loomi aidata saab ning miks neid aitama peaks. Järgnevalt olen toonud kõigest paar näidet, kuid saab öelda, et stiil ja mõte on sarnased, kui lausa mitte samad, kõikides 24 artiklis, mille hoolivuse kategooria alla olen liigitanud.

Räägin, et inimestel on erinevad maailmavaated. Kui meie ei taha loomi ära kasutada, siis nendin, et paljud lihtsalt ei tea, et loomad saavad haiget. Kui ma ise räägin oma mõtetest selgelt ja keerutamata ega tunne end oma tõekspidamiste pärast süüdi, siis laps võtab seda kõike lihtsalt infona. (V26)

Vegankogukond on veel küllaltki väike, kuid enamik inimesi siiski hoolib loomadest. (V21)

Piinelda ja surra ei taha mina, ei taha sina ega taha ka ükski loom. Sellest arusaamiseks ei pea olema teadlane, vaid mõtlej ja empaatiline inimene. Loomad ei ole siin maailmas meie jaoks, vaid meiega koos. (V15)

Mõistsin, et ei soovi enam liha süüa, muna- ja piimatooteid tarbida, sest loomadest hooliva inimesena ei käinud mu väärtused kokku sellega, mis loomadega suurtööstustes tehakse. (V3)

Kuna maakera on omadega läbi, siis ei ole enam võimalik ka kogukond kokku korjata ja ühiskonnast välja – metsa elama minna. Metsa ei ole enam nii palju alleski ja vaevalt, et empaatilistel inimestel õnnestub kõrvad ja silmad kinni panna selle ees, mis loomadega ülejäänud ühiskonnas toimuma jääb. (V35)

Selles alapeatükis olen kirjeldanud seda, millal ja miks inimestest loomad teiste loomade suhtes hoolitsust üles näitavad. Peamiselt on motivatsiooniks empaatia, sest ei taheta neid kahjustada ega valu põhjustada. Sarnaselt eelnevalt käsitletud suhtetüüpidele on artiklites kirjutatud ka loomadest hoolimisest sellises võtmes, et loomad on ja vahel ei ole ka inimesele sarnased. On ka üksikud artiklid, kust saab tõlgendada nii loomade eest hoolitsemist kui ka nende peal võimu rakendamist, kuid nendest annan ülevaate 4.2.3. peatükis.

4.2.2.3. Võrdõiguslik suhe

Võrdõigusliku suhtetüübi puhul on vaatluse all artiklid, kus mitteinimestest loomi ja inimestest loomi vaadeldakse kui võrdseid või on kirjutatud mitteinimestest loomade õigustest ja on tunnustatud nende individuaalsust. Selliseid artikleid on kokku kuusteist ja kõige rohkem on need leitavad *Vegan* ajakirjast, kuid mõned üksikud on ka teistest allikatest. Arutlus „loomade inimsusest ja n-ö “inimõiguste” andmisest loomadele“ (M16) on märgatav ühes *Maalehe* artiklis. Teises *Maalehe* artiklis kirjutatakse konkreetselt, et mitteinimestest loomadele tuleb tagada põhiõigused: „õigus elule, vabadusele, kehalisele puutumatusel ja õiglasele kohtlemisele“ (M13). ERR-is on avaldatud üks artikkel, mille puhul on loomade individuaalsuse tunnistamine kaudne. On kirjutatud, et looma valides peab inimene teda vaatama minema ja peab olema selge, et „loom ka teda tahab“ (E34). *Müürilehe* kahest artiklist tuleb loomade õiguste tunnistamine konkreetselt esile kui kirjutatakse, et „ka loomadel – mitte ainult inimestel – on õigus piiridele ja puutumata kodumaale“ (MÜ27) ning „taotleb ühele rõhutatud grupile (mitteinimloomadele) põhiõigusi, sh õigust elule, vabadusele ja kehalisele puutumatusel“ (MÜ10). Ja ühes *Müürilehe* artiklis kõik olendid lausa võrdsustatakse.

Hanshan ei pea inimesi üldse kõige tähtsamaks – **teised olendid**, taimed ja **loomad**, isegi sammal ja udu on tema jaoks **niisama olulised**. Tiantai mägedes elas tollal palju erakuid, Hanshan on nende koondkuju – tema järgi orienteerusid hiljem ka need, kes ise samamoodi ei elanud. (MÜ11)

Vegan ajakirjas on samuti väga konkreetselt kirjutatud üldistavalt loomade õiguste, tunnete ja individuaalsuse tunnistamisest, kuid ka lihtsalt loomade austamisest. Kui teistest allikatest tuli esile üks või kaks artiklit, siis *Vegan* ajakirjas oli neid seitse.

Ehkki ühiskondlikul lepingul rajanev poliitiline kogukond on inimkeskne konseptsioon ning otsuseid langetab siiski ainult inimene, oleks otsuste langetamine õiglasem, kui sellesse hüpoteetilisse kujutluspilti mahuks ka teised loomad. (V34)

Kusjuures eelmise aasta novembrikuus tehti Ühendkuningriigi loomade heaolu seadusesse muudatus, mis liigitab ka peajalgseid (näiteks just kaheksajalad ja kalmaarid) ning kümnejalalised (näiteks, krabid, homaarid ja krevetid) tundevõimelisteks olenditeks. Seni tunnistas seadus ametlikult vaid selgroogseid loomi tundlikeks olenditeks, kes kogevad tundeid samamoodi nagu inimesed. (V33)

Kui midagi looduskeskkonnast veel päästa õnnestub, siis peab inimene igal juhul uut moodi elama õppima. Ja seda teisi liike, inimõigusi ja looduskeskkonna vajadusi arvesse võttes. (V29)

Restorani omanik ja peakokk Claire Vallee tahab oma taimse lähenemisega tõsta inimeste teadlikkust, liikata ümber levinud klišeed ja eelarvamusi. Ta usub, et tulevikuköögi keskmeks on inimeste, looduse ja loomade austamine. (V25)

Teadlased on kinnitanud, et nii loomad kui inimesed on eneseteadlikud ja tundevõimelised, seades nii ühtmoodi küsimärgi alla loomade väärkoheldamise, tapmise ja ärakasutamise. (V23)

Kuigi loomade õigused on veganluse juures tähtsaim asjaolu, mõjutab inimeste igapäevaelu kõige rohkem toitumisharjumuste muutmine. (V17)

Raamatus "Drawing the Line" toob ta välja kolm omadust, mis üldiselt tagavad inimestele ja peaksid tagama ka teistele olenditele, seaduslikult isikustaatus ja vabaduse: olend on võimeline midagi soovima/tahtma; ta on võimeline püüdma teadlikult neid soovide ellu viia; ja ta on teadlik, et just tema ise on see, kes midagi soovib ja püüab seda soovi ellu viia. (V6)

Teoreetilises osas andsin ülevaate loomaõiguslusest ja antispetsiesismist. Siinkohal saab öelda, et eelolevad artiklid, kus on kirjutatud loomade võrdõiguslikkusest, on antispetsiesistlikud. Tuleb esile, et oluline pole mitte lihtsalt teiste loomade heaolu, vaid et neile on või vähemalt peaksid olema tagatud õigused.

4.2.3. Rohkem kui üks suhetüüp

Konkreetsesse alapeatükki olen koondanud artiklid, kust ei saa välja lugeda ainult ühte suhetüüpi, vaid mitut erinevat. Artikleid, kus tuleb esile inimestest loomade ja mitteinimestest loomade sarnasus ja ühisosa, kuid lisandub ka muu suhetüüp, on 18. Kõige rohkem on nende

18 hulgas artikleid, mille kohta saaks öelda, et teksti saab lugeda ja tõlgendada nii, et inimesed on osa loomadest ja loodusest, kuid ka nii, et nad on eraldatud. Olen siinkohal ära toonud väljavõtted kolmest artiklist, mis seda probleemi illustreerivad.

Inimene on armastanud aegade algusest peale end ümbritsevat inimlikustada, olgu siis põhjuseks soov õpetada või lõbustada. Valmide ja lastejuttude **inimrollides loomad**, Muhamedi juurde tulla suutev mägi jms on aidanud juurutada **inimolendi** kõvasse pähe olulisi sõnumeid. Endasarnasena kujutamine on paljudele inimliigi esindajatele ainus viis Teistele kaasa tunda ja leida tee nendeni, keda üldistatakse mõnikord mitte-inimestena. **Inimolendil on raske saavutada vastastikusust ja võrdsust olestega, keda ta näeb endast radikaalselt erinevana, nii et sääraseid sillad liikide vahel on vähemalt inimese enda jaoks vajalikud, et leida üles ühisosa.** (MÜ25 – rõhutused lisatud.)

Virge Võsujala arvates on kõige kurvem see, et inimesed ei tõmba ega lõika enne maski viskamist selle sammu ära. “Vähemalt 90 protsenti maske visatakse lihtsalt prügikasti ja isegi ei mõelda sellele, et **mõni loom** võib sellesse takerduda ja ära lämbuda.” Ta lisas, et tegelikult pole tehtud ka riigipoolset teavitustööd, kuidas oleks õige mask minema visata. ... Maskide ja kinnaste kandmine on tähtis, selles pole kahtlust. Siiski on oluline mõelda, kuidas saaks neid kasutada võimalikult ohutult, vähese mõjuga loomadele ja keskkonnale. Maske ja kindaid visates tuleks järgida põhimõtet: **teie olete esimene ja viimane inimene ning ka loom**, kes seda maski katsub. (M17– rõhutused lisatud.)

See, kes teised ära sööb, võib mõne aja pärast ise ära söödud saada. Nii see looduslik arvukuse reguleerimine käib. **Inimene on üks loom, tõsi, teistest võimsam**, kuid mitte alati arukam. ... Armastame loomi valikuliselt, nii, kuidas endale parajasti mugav on. **Inimene, eraldialt teistest loomadest**, oskab endale ette kujutada, et loomad on nunnud. Samuti oskab ta vihastada teise inimese peale, kes suhtub loomadesse või millesse tahes temast eraldialt. Tee ääres seisev metskits ei peatu sellepärast, et inimene on nunnu. Samuti ta ei vihasta autojuhi peale. Ta üritab lihtsalt teekonda jätkates ellu jääda. Ehk oleks tema arukusest meilgi midagi õppida. (M10 – rõhutused lisatud.)

Nende näidete puhul on oluline asjaolu see, et kuigi ühel hetkel on inimene teiste loomade sekka arvatud, siis järgmisel hetkel on ta teiste seast jälle välja tõstetud. Nende 18 seas on aga üks artikkel, kus on nähtaval teatud erisus inimeste ja loomade vahel, kuid neid on ka vaadatud ühe terviku osana, aga selleks tervikuks ei ole loomad, vaid elusolendid. Seega on tunnustatud loomade tundevoimelist olemust ja nende sarnanemist inimestega. *Vegan* ajakirja artikkel kajastab Ühendkuningriigi loomade heaolu seadusesse muudatust,

mis liigitab ka peajalgseid (näiteks just kaheksajalad ja kalmaarid) ning kümnejalalised (näiteks, krabid, homaarid ja krevetid) tundevoimelisteks olenditeks. Seni tunnistas seadus ametlikult vaid selgroogseid loomi tundlikeks olenditeks, kes kogevad tundeid samamoodi nagu inimesed. (V33).

Loomaõiguse kontekstis on väga oluline see, kui avastatakse, et mõni loom, kelle kohta varem ei teatud, on tundevoimeline olend (inglise keeles *sentient being*), sest sellega käib tavaliselt kaasas ka loomade õiguste tunnustamine. Ent on ka artikleid, kus kirjutatakse mitteinimestest loomadest ja inimestest loomadest kui üksteisele sarnastest olenditest, kuid

sellegipoollest rakendatakse esimeste üle võimu. Samas aga saab võimu rakendamist tõlgendada mitte ainult loomadele suunatuna, vaid ka inimestele endile. See tuleb näiteks välja ERR-i artiklis, kus kirjutatakse, et „Vabamal ajal lihvime inimeste ja teiste loomade vastu mõeldud relvi. Seega oleme ikka erilised loomad küll!“ (E15). Inimestele harjumuslikust mõtteviisidest kirjutatakse nii ERR-is kui ka *Vegan* ajakirjas.

Inimesed on harjunud mõtlema, nagu oleksime me looduse kroon. Mingi täiesti eraldiolev, haruldane ja väljavalitud seltskond, kellele jumal ise on andnud õiguse ja kohustuse täita maa, seda harida ning valitseda kalade, lindude ja loomade üle. (E12)

Inimene-loom suhtes täidetakse esmalt inimese kui varaomaniku eesmärgid. (V13)

Siinkohal on harjumusliku mõtteviisi all mõeldud seda, et inimesest loom ei pea end loomaks, vaid kellekski haruldaseks, kellel on võimalus teiste loomade peal rakendada võimu. Artikleid, kus tuleb esile nii inimeste hoolitsev kui ka võimutsev suhtumine teistesse loomadesse, on kaheksa. Ühes *Maalehe* artiklis kirjeldatakse säärast kahte leeri, kus on „inimesed, kes ühel pool arvavad, et loomadel on õigused ja teised, kes ütlevad, et inimene on looduse kroon ja loom teeb, mida inimesel vaja“ (M29). Selliste artiklite ühine joon on see, et kui kirjeldatakse inimese harjumuslikku ning võimutsevat käitumist, siis üritatakse järgmisel hetkel seda kas õigustada või kirjutatakse, et peaksime paremini käituma. Näiteks loomade hoidmine loomaaias on nende suhtes võimutsevalt käitumine, sest „loomaaiad jätavad loomad ilma vabadusest (Dunayer 2001: 75), kuid loomaaedadest kirjutades rõhutatakse nende heaolu ja loomaliikide säilitamist (E17). Teine säärane näide on *Müürilehest*.

Kui takerdume inimeste ülemvõimu (dominion) teoloogiasse, mille järgi inimestel on Jumalalt saadud õigus loodust omavoliliselt valitseda ja piiramatult ära kasutada, siis jääme keskkonnaprobleemide suhtes ükskõikseks. See on üks võimalik tõlgendus kirjakohtadele: „Ja Jumal ütles: „Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad!“” (1Ms 1:26) Kui aga võtame omaks hea majapidaja (kr *oikonomos*, ingl *stewardship*) hoiaku, siis usume, et Jumal andis looduse inimese hoole alla just nimelt selle kaitsmiseks ja vastutustundlikuks kasutamiseks ainult oma vajaduste piires. Sellist hoolitsust ja mõistmist ilmestab näiteks Iiobi raamatu 39. peatükk, kus Jumal väljendab oma õrnust maailma loomade vastu. Hea majapidaja hoiak kohustab selgelt peatama looduse kurnamist ja arvestama ökosüsteemide vajadustega, leidma viisi vastastikuseks koeksisteerimiseks. (MÜ26)

Teine võimalus, kuidas tuleb välja see, et inimesed hoolitsevad, aga samas on loomade suhtes võimutseval positsioonil, on siis, kui kirjutatakse loomade tapmisest. Mõlema järgneva artikli puhul tuleb esile, et inimesed hoolivad teistest elusolenditest ja ei soovi neid tappa, kuid see, et meil üleüldse on võimalus neid tappa, näitab teatavat võimupositsiooni. Loomulikult on

inimestel võimalus ka teisi inimesi tappa, kuid nagu Jill Jepson kirjutanud on, siis loomadelt elu võtmine ei ole üldjuhul seaduse või moraali rikkumine (Jepson 2008: 143).

Ranna Rantšo perenaine Ande Baikov räägib, et inimesed, kes ei saanud oma kitsede-lammaste eest enam hoolitseda, kuid ei tahtnud neid tapamajja saata, hakkasid loomi neile tooma. (M3)

Enamik inimesi ei soovi ise loomi tappa, kuna see on ju kohutav. (V9)

Lisaks sellele, et mõned artiklid väljendavad inimeste hoolitsevat ja võimutsevat suhtumist korruga, siis on ka neid artikleid, kust saab tõlgendada seda, et mitteinimestest loomade poolt hoolitsetakse ja ka seda, kas nad on inimestest loomadest erinevad või neile sarnased. Kõige ehedam näide on üks ERR-i artikkel, kus öeldakse otse, et „... inimene pole loom. Inimene on määratud loomi kaitsma ja planeedi eest hoolitsema. Selleks kohustab meid meie eneseteadvus.“ (E9). Inimeste ja loomade vahele on tõmmatud konkreetne piir, kuid samas on rõhutatud, et esimene peab viimase eest hoolitsema. Sarnane kirjutamisviis tuleb esile ka *Vegan* ajakirjas (V31) ja *Maalehes* (M30; M27). Artikleid, kus kirjeldatakse inimesest looma ja mitteinimesest looma sarnasust ning ka hoolitsevat suhtumist üles näidatakse, on kaks. Mõlemad on avaldatud *Vegan* ajakirjas ning mõlema puhul on selge, et inimesed ja teised loomad ei ole väga erinevad.

Loomad on samasugused olendid nagu meie, silmad peas ja hing sees, ning väärivad palju paremat elu, tingimusi ja võimalusi. Iga inimene saab selles osas midagi ette võtta. (V11)

Veganlus lähtubki mõistmisest, et sarnaselt inimestele on ka teised loomad tundevõimelised olendid. (V10)

Ühes *Müürilehe* artiklis on kirjeldatud poeetiliselt seda, kuidas mitteinimesest loom ja inimesest loom on küll erinevad, kuid on ka kirjeldatud teiste loomade eripärasid. Samuti pole loom siinkohal lihtsalt üks hall mass, vaid jaguneb erinevateks liikideks.

Maailm on lahti minemas, aga suurem avardamine on aset leidnud minu sees – mu vahetu ümbrus ei jaotu enam puudeks, loomadeks ja lindudeks, vaid hõberemmelgaks, kärnkonnaks ja kopraks, võsaülaseks ja kuldtäheks, laulurästaks ja ööbikuks, külmamailaseks ja tiigilendlaseks ja veel paljudeks teisteks, igapähe oma isiklik hõõgus, oma aeg, koht ja iseloom. (MÜ21)

Järgnevas ERR-i artiklis tuleb ka nähtavale teatav erinevus inimesest looma ja mitteinimesest looma vahel, sest inimesest loom pannakse vanglasse teistel põhjustel kui

mitteinimestest loom loomaia puuridesse. Samas on aga tunnistatud mitteinimestest loomade tervist ja räägitud ka suuremast liikumisvabadusest.

Teiselt poolt, vaadates kasvõi Tallinna loomaaeda, näeme, kuidas üha enam on väärtustatud ka liikumisvabadust ning loomade pidevat hoidmist väikestes puurides on peetud neid kahjustavaks. Räägitakse väiksele alale isoleerimisega kaasnevast stressist, enesevigastamisest, suuremast haavatavusest haigustele ja enneaegsest surmast. Sama juhtub ka inimesega, kui isoleerida ta nii ebaloomulikku keskkonda nagu vangla ning minimeerida seal ta liikumis- ja suhtlemisvõimalused liigikaaslastega. (E18)

Üldiselt on keeruline jaotada kõiki tekste mingisse kindlasse kategooriasse ja seetõttu on see peatükk väga oluline näitamaks, kuidas mitu erinevat suhetüüpi võivad ühes tekstis ilmsiks tulla.

5. Järeldused

Käesolevas peatükis vastan analüüsi alusel ja varasematele uurimustele toetudes uurimisküsimustele. Esmalt annan ülevaate sellest, kuidas spetsiesism artiklites avaldus ja siis kirjeldan, mis on peamised probleemkohad ja võimalikud lahendused. Peatüki lõpus kirjeldan spetsiesismi vorme, mida analüüsitud artiklites ei esinenud, kuid mida saaks tulevikus edasi uurida.

Kas Eesti ajakirjanduses esineb spetsiesistlik keelekasutus?

Analüüsitud meediaartiklitele toetudes saab öelda, et eesti meediaväljaannetes avaldub spetsiesism. Spetsiesistlik keel avaldub kõikides analüüsitud meediaväljaannetes ning mõningates artiklites pööratakse ka tähelepanu sellele, et antropotsentristlik kirjutamise viis teistest loomadest on probleem. *Vegan* ajakirjas kirjutatakse spetsiesistlikust keelest kui probleemist (V36) ja seetõttu püsis ka oletus, et seal üritatakse spetsiesistlikku keelekasutust vältida. Analüüsitavate artiklite põhjal saab aga järeldada, et kuigi *Vegan* ajakirjas üritatakse uut, antispetsiesistlikku, mõtlemisnormi kirjeldada, siis tehakse seda vana, spetsiesistliku, sõnakasutusega. Dunayer tõdeb, et loomaõiguslased kasutavad tahtmatult spetsiesistlikku keelt (Dunayer 2001: xviii), kuid loomaõiguslased on just need, kes peaksid seda vältima. Järelikult on *Vegan* ajakirjal suurem vastutus mõtlemismustrite muutmiseks, et lõpetada spetsiesistliku keele kasutamine ja sellega näidata eeskju nii lugejatele kui teistele väljaannetele.

Millised spetsiesistliku keelekasutuse vormid meediaväljaannetes avalduvad?

Teoreetilises osas sai nimetatud peamised spetsiesistliku keelekasutuse vormid, millest analüüsitud artiklites avaldusid kaks: loomanimetuste kasutamine sihipäraseks solvamiseks ja loomade liigitamine selle järgi, kuidas inimene neid kasutab. Lisaks eelnevatele avaldus

spetsiesism analüüsitud artiklites inimestest loomade ja mitteinimestest loomade vahelise hierarhia kaudu.

See, et loomanimetusi kasutatakse inimeste sihipäraseks solvamiseks avaldus ainult ühe korra, kuid loomade liigitamist esines tunduvalt rohkem. Analüüsitavates artiklites on bioloogilisi termineid kasutatud vähem kui sotsiokultuurilisi termineid. Bioloogilise ja ka taksonoomilise terminoloogia kasutamine ei ole spetsiesistlik kui termineid on õigesti kasutatud. Kui aga neid termineid on valesti kasutatud, siis on tegemist spetsiesistliku keelekasutuse vormiga, sest enamasti avaldub terminite valesti kasutamine selles, et inimene paigutatakse kuhugi, kuhu ta taksonoomiliselt ei kuulu (näiteks loomariigist välja). Seda, et bioloogilisi termineid kasutati valesti, esines aga ainult ühel korral. Sotsiokultuuriliste terminite kasutamine on väga harjumuspärane ja tihti spetsiesistlik, sest see, kuidas mitteinimestest loomi klassifitseeritakse, ei olene konkreetsest loomast, vaid inimesest ning sellest, millisesse sotsiokultuurilisse keskkonda viimane kuulub ja kuidas ta teistesse loomadest suhtub ning neid kasutab. Sotsiokultuurilisi termineid kasutati palju ja enim esinesid terminid *metsloom* ja *lemmikloom*, mis viitab sellele, et metsas elavad loomad ning lemmikloomadena peetavate loomadega on inimestest loomad kõige rohkem kontaktis.

Spetsiesism avaldub ka nendel kordadel, kui inimesest ei kirjutata kui loomast ning selliseid artikleid oli 270. Puhkudel, mil inimesest looma ei peeta teiste loomadega samasse kategooriasse kuuluvat, kasutatakse sõnapaare: „inimesed ja/või loomad“. Sellisel juhul muutub *loom* inimesest eristatud halliks massiks ja inimene seevastu on midagi erilisemat kui lihtsalt *loom*. Puhkudel, mil inimesest looma peetakse teiste loomadega samasse kategooriasse kuuluvat, kasutatakse lauseid: „inimene on [omadussõna] loom“, „oleme loomad“, „inimene ja teised loomad“. Samuti on analüüsitavates artiklites kasutatud sellisel juhul sõnu *loomariik*, *elusolend*, *kiskja*, *karjaloom* ja *elajas* ning ainult ühe korra on sõna *kiskja* kasutatud negatiivse konnotatsiooniga. Selliseid artikleid, mil inimesest loom paigutati mingil viisil looma kategooriasse oli 57. Puhkudel, mil mitteinimesest loom liigitatakse inimestega samasse kategooriasse tuleb esile siis, kui teiste loomade puhul kasutatakse individuaalsusega seotud sõnu nagu *persoon*, *isik* ja *indiviid*. Selliseid artikleid oli 7.

Kuigi artiklites oli valdav see, et inimest ei liigitatud teiste loomadega ühte kategooriasse, siis esines siiski sõnapaare *inimesed ja teised loomad* ning *mitteinimestest loomad*, ning kumbki vorm esines kolmes artiklis. Säärane kirjutamisviis erineb harjumuspärasest „inimesed ja loomad“ kirjutamisviisist ja on seega antispetsiesistlik.

Artiklites tuli esile inimestest loomade ja mitteinimestest loomade vaheline hierarhia. Spetsiesism avaldub siinkohal selle järgi, et inimene asetati kõrgemale positsioonile kui mõni teine loomaliik. Hierarhia kaudu avaldus inimesest looma võimutsev hoiak teistesse loomadesse, mil neid enamasti majanduslikul otstarbel ära kasutati (kas söögi, meelelahutuse või tarbeesemetena). Hierarhia kaudu avaldus ka hoolitsev suhe, mil inimesest loom teiste loomade eest hoolitseb või vähemalt üritab näidata, et hoolitseb. Siinkohal on samuti tegemist spetsiesismiga, sest enamasti see loom, kelle eest hoolitsetakse, kuulub omandina inimesele (olgu ta lemmikloom või farmiloom).

Hierarhia ja sealjuures ka spetsiesismi vastandiks on võrdõiguslikkus, mil inimestest loomad tunnustavad mitteinimestest loomade õigusi. Lisaks õigustele tunnustatakse ka teiste loomade autonoomiat ja tundevoimelisust. Sellist suhtumist esines analüüsitavates artiklites vähe ning enim *Vegan* ajakirjas.

Spetsiesistliku keelekasutuse vormid, mis artiklites ei avaldunud

Nagu varasemalt juba mainitud sai, siis käesolevas töös asesõnade kasutamist ei uuritud, kuid antud materjali põhjal saab oletada, et asesõnu *see* ja *mis* elusolendeid kirjeldades ei kasutatud. Samuti ei esinenud kordagi seda, et olemuslikult samade asjade jaoks oleks kasutatud inimestest loomade ja muude loomade puhul erinevaid sõnu.

Nii eelolevate vormide kui ka loomanimetuste kasutamist sihipäraseks solvamiseks saaks ilmselt samuti uurida meediaväljaannete artiklite põhjal. Kuid näiteks antropomorfistliku ja zoomorfistliku keelekasutuse uurimiseks on ilmselt tõhusam uurida ilukirjanduslikku materjali.

Käesolevas töös keskenduti eesti ajakirjandusele üleüldiselt, kuid tulevikus saaks põhjalikuma uurimise tulemusel tuua esile ka meediaväljaannete maailmavaatelised erinevused.

Peamised probleemid ja võimalikud lahendused

Peamine probleem spetsiesistliku keelekasutuse juures on see, et ei teata, et harjumuspärased keelevormid on tihti spetsiesistlikud.

Lahendus saab alguse sellest, et spetsiesistliku keelt teadvustatakse kui probleemi ning seejärel üritatakse seda vältida ja antispetsiesistliku sõnavara laiendada. Selles töös ei esitatud

võimalusi, kuidas spetsiesistliku keelt antispetsiesistlikuks ümber modelleerida, kuid Dunayeri teos tutvustab mõningaid stiiljuhiseid ning fraase (Dunayer 2001: 179-201), mida saaks kasutada, kui eesmärgiks on hoiduda spetsiesistlikest keelekasutusest.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli teada saada, kas eesti ajakirjanduses esineb spetsiesistlikku keelekasutust. Täpsemalt uurisin nelja, erinevale lugejaskonnale suunatud veebiväljaannet: *Maaleht*, *Müürileht*, *Eesti Rahvusringhääling* ja *Vegan* ajakirja aastatel 2018-2022. Vaatluse alla tulid artiklid, kus esinesid sõnad *inimene* ja *loom*. Uurimisküsimustele vastamiseks kasutasin meetodina meediadiskursuse analüüsi, et saada täpset ülevaadet analüüsitud artiklitest ning nende keelekasutusest.

Uurimustöö käigus avaldus, et spetsiesism avaldub eesti meedia väljaannetes erinevates vormides. Esile tuli see, et inimesi ja teisi loomi eelistatakse ühte kategooriasse mitte liigitada. Enamasti kirjutatakse „inimestest ja/või loomadest“, millest järeldub, et inimese ja teiste loomade vahel on asümmeetriline jaotus. Seda jaotust õigustavad ka laused „inimene on [omadussõna] loom“. Nendel hetkedel on tõdetud inimese loomaliku olemust, kuid on peetud oluliseks täheldada, et inimene on midagi teistsugust kui lihtsalt loom. Küll aga kasutati mitteinimestest loomade kirjeldamisel sõnu *isik*, *indiviid* ja *persoon*, mis viitab asjaolule, et teisi loomi ei peeta lihtsalt bioloogilisteks teguriteks, vaid inimestest loomade kõrval eksisteerivateks subjektideks. Artiklites tulid esile mitmed inimeste ja teiste loomade vahelised spetsiesistlikud suhevormid ning hierarhiline jaotus, mil inimestest loomad vastavalt võimu või hoolitsevat suhtumist mitteinimestest loomade üle rakendasid. Samuti esines antispetisiesistliku võrdõiguslikkust, mil kirjutati, et teistele loomadele peaksid olema tagatud samad põhiõigused kui inimestest loomadele.

Sissejuhatuses esitatud oletus, et *Vegan* ajakirjas ei esine spetsiesistlikku keelekasutust, osutus valeks. Seal küll esines rohkem artikleid, mis andsid edasi võrdõiguslikku suhtumist, kuid keelekasutus oli siiski valdavalt spetsiesistlik.

Spetsiesismi avaldumist tuleks tulevikus edasi uurida, sest on palju spetsiesistliku keelekasutuse avaldumisvorme, mis selles töös puudutamata jäid või analüüsitud artiklites ei avaldunud. Kindlasti tasuks uurida kirjalikke materjale nagu meedia- ja teadusartiklid, kuid ka

ilukirjanduslikku materjali. Lisaväärtust annaks ka intervjuude läbiviimine, et uurida spetsiesistlikku keelekasutust kõnekeeles. Viimaks oleks huvitav uurida ning edasi arendada võimalusi, kuidas spetsiesistlikust keelekasutusest hoiduda.

Kasutatud kirjandus

Aaltola, Elisa 2006. *Animal Individuality: Cultural and Moral Categorisations*. Finland: University of Turku.

Aavik, Kadri 2014. Kriitilised loomauuringud: teadusharu, mis aitab mõtestada inimeste ja loomade vahelisi suhteid. *Sirp*. Kättesaadav: <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/kriitilised-loomauuringud/>, 23.11.2022.

Adams, Carol J. 2013. *The Sexual Politics of Meat*. Bloomsbury Academic.

Almiron, Núria; Khazaal, Natalie 2016. Lobbying Against Compassion: Speciesist Discourse in the Vivisection Industrial Complex. *American Behavioral Scientist* 60(3) 256–275. Kättesaadav: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002764215613402>, 08.12.2022.

Bentham, Jeremy 1789. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. T. Payne, and Son. Kättesaadav: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/BenthamJeremyMoralsandLegislation1789.pdf>, 24.11.2022.

Biong, Ian 2021. PETA urges public to stop using animals as insults: ‘Supremacist, speciesist language’. *Inquirer* 29.01.2021. Kättesaadav: <https://newsinfo.inquirer.net/1389835/peta-urges-public-to-stop-using-animals-as-insults-supremacist-speciesist-language>, 02.02.2023.

Born, Patty 2018. Regarding Animals: A Perspective on the Importance of Animals in Early Childhood Environmental Education. *International Journal of Early Childhood Environmental Education* 5(2): 46-57. Kättesaadav: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1180030.pdf>, 19.12.2022.

Caviola Lucius; Everett, Jim A. C.; Faber, Nadira S. 2019. The Moral Standing of Animals: Towards a Psychology of Speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology* 116(6): 1011–1029. Kättesaadav: <https://eds-s-ebSCOhost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=8105a096-89d7-4a88-9378-2328c85785b8%40redis>, 03.12.2022.

Cole, Matthew; Morgan, Karen 2011. Vegaphobia: derogatory discourses of veganism and the reproduction of speciesism in UK. *The British Journal of Sociology* 62(1): 134-153. Kättesaadav: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-4446.2010.01348.x>, 03.12.2022.

Cronin, J. Keri; Kramer, Lisa A. 2018. Challenging the Iconography of Oppression in Marketing: Confronting Speciesism Through Art and Visual Culture. *Journal of Animal Ethics* 8(1): 80-92. Kättesaadav: https://www.jstor.org/stable/10.5406/janimaethics.8.1.0080#metadata_info_tab_contents, 03.12.2022.

DeLoache, Judy S.; Pickard, Megan Bloom; LoBue, Vanessa 2010. How very young children think about animals. – McCardle, Peggy; McCune, Sandra; Griffin, James A.; Maholmes, Valerie (eds.). *How animals affect us: Examining the influences of human–animal interaction on child development and human health*. American Psychological Association: 85–99. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/288024673_How_very_young_children_think_about_animals, 19.12.2022.

de Waal, Frans B. M. 1999. Anthropomorphism and Anthropodenial: Consistency in Our Thinking about Humans and Other Animals. *Philosophical Topics* 27(1): 255-280. Kättesaadav: https://www.jstor.org/stable/43154308#metadata_info_tab_contents, 16.12.2022.

de Waal, Frans B. M. 2016. *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?* London: Granta Books.

Descola, Philippe 2022. *Teispool loodust ja kultuuri*. EKSA.

Doniger, Wendy 2001. *Reflections*. — Coetzee, John Maxwell 2001. *The Lives of Animals*. Princeton: Princeton University Press.

Dunayer, Joan 2001. *Animal Equality. Language and liberation*. Ryce Publishing.

Dunayer, Joan 1995. Sexist Words, Speciesist Roots. – C. J. Adams, J. Donovan. *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations*. Duke University Press. Kättesaadav: <https://archive.org/details/animalswomenfemi0000unse/page/10/mode/2up?view=theater>, 25.10.2022.

Espinosa, Romain; Treich, Nicolas 2021. Animal welfare: antispeciesism, veganism and a “life worth living”. *Social Choice and Welfare* 56: 531–548. Kättesaadav: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00355-020-01287-7>, 23.11.2022.

Guillaume, Astrid 2019. Animal sentience: use and abuse of words. Semantic and translational differences between „bien-être“ (welfare) and „bienveillance“ (good treatment) of animals. *Animal Welfare: from Science to Law*. La Fondation Droit Animal, 41-46. Kättesaadav: <https://www.fondation-droit-animal.org/documents/AnimalWelfare2019.v1.pdf>, 05.01.2023.

Gilquin, George M; Jacobs, George 2006. Elephants Who Marry Mice are Very Unusual: The Use of the Relative Pronoun Who with Nonhuman Animals. *Society and Animals* 14(1): 79-105. Kättesaadav: <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2016/04/gilquin.pdf>, 08.12.2022.

Gvion, Liora 2022. What do vegans know and how do they learn? Veganism as a social text and a form of knowledge. *Social Semiotics*. Kättesaadav: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10350330.2022.2121157>, 24.11.2022.

Haslam, Nick; Loughnan, Steve; Sun, Pamela 2011. Beastly: What Makes Animal Metaphors Offensive? *Journal of Language and Social Psychology* 30(3): 311–325. Kättesaadav: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261927X11407168>, 05.12.2022.

Herzog, Hal 2021. *Some We Love, Some We Hate, Some We Eat: Why It's So Hard To Think Straight About Animals*. New York: Harper Perennial.

Irving, David 2014. *The Cruel Science: Animal Research from Aristotle to the 21st Century*. New York, USA: Showalter Press.

Jepson, Jill 2008. A Linguistic Analysis of Discourse on the Killing of Nonhuman Animals. *Society and Animals* 16: 127-148. Kättesaadav: https://brill.com/view/journals/soan/16/2/article-p127_2.xml?language=en, 08.12.2022.

Kull, Kalevi 2018a. Biosemiootika. — Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.). *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 252–278.

— 2018b. Teisi semiootika harusid ja rakendusalasid. — Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.). *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 488-500.

Külm, Meri Lille 2020. *Veganluse kuvand eesti peamistes meedia veebiväljaannetes aastatel 2015-2018*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduste valdkond. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/67107/kulm_meri_ma_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 11.11.2022.

Labaca, Maddi Guevara 2017. *Speciesism and language: a sociolinguistic approach to the presence of speciesism in current British speech*. Kättesaadav: <https://gredos.usal.es/handle/10366/135793?show=full>, 08.11.2022.

Leone, Massimo 2018. Food, Meaning, and the Law: Confessions of a Vegan Semiotician. *International Journal for the Semiotics of Law* 31: 637-658. Kättesaadav: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-018-9572-y#citeas>, 24.11.2022.

- Manglitz, Michael Levi 2016. *Refiguring the Human and the Animal: Anthropomorphism & Zoomorphism in Twentieth Century American Poetry*. Washington, D.C. Kättesaadav: <https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/cuislandora%3A30415>, 18.05.2023.
- Maran, Timo 2018. Zoosemiootika. — Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.). *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 470-487.
- Martinelli, Dario 2005. Sissejuhatus antropoloogilisse zoosemiootikasse. Inimeste ja teiste loomade vahelise suhte semiootiline käsitlus. *Acta Semiotica Estica* II: 135-152.
- Merskin, Debra 2022. She, he, not it: Language, personal pronouns, and animal advocacy. *Journal of World Languages* 8(2): 391-408. Kättesaadav: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/jwl-2022-0018/html>, 08.12.2022.
- Nanay, Bence 2018. Zoomorphism. *Erkenntnis* 86: 171-186. Kättesaadav: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10670-018-0099-0#citeas>, 15.05.2023.
- O'Neill, Onora 1997. Environmental Values, Anthropocentrism and Speciesism. *Environmental Values* 6(2): 127-142. Kättesaadav: <https://www.jstor.org/stable/30301584>, 25.10.2022.
- Pluhar, Evelyn B. 1995. *Beyond prejudice: the moral significance of human and nonhuman animals*. Durham: Duke University Press. Kättesaadav: <https://archive.org/details/beyondprejudicem0000pluh/page/124/mode/2up>, 24.10.2022
- Pook, Hanna 2018. *Pronoomeni kes kasutusest eesti murretes*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Eesti keele osakond. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60630/Pook_MAG.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 08.12.2022.

Rannap, Riinu; Tenhunen, Antero; Hain, Elmar; Venäläinen, Juha; Tihtarinen-Ulmanen, Marja; Holopainen, Mervi; Sotkas, Panu; Happonen, Päivi; Sariola, Hannu; Zingel, Hanno; Sepp, Tuul 2021. *Bioloogia gümnaasiumile, IV*. Tallinn: Avita.

Rattasepp, Silver 2008. Kuidas (mitte) võrrelda inimesi ja loomi. *Acta Semiotica Estica* V: 195-206.

Rattasepp, Silver 2018. *The Human Mirror. A Critique of the Philosophical Discourse on Animals from the Position of Multispecies Semiotics*. Tartu: University of Tartu Press.

Regan, Tom 2004. *The Case for Animal Rights*. University of California Press.

Schmauks, Dagmar 2014. Curs, crabs, and cranky cows: Ethological and linguistic aspects of animal-based insults. *Semiotica* 198: 93–120. Kättesaadav: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/sem-2013-0103/html>, 05.12.2022.

Singer, Peter 2015. *Animal Liberation*. London: The Bodley Head.

Singer, Peter 2021. *Loomade vabastamine*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Smuts, Barbara 2001. Reflections. — Coetzee, John Maxwell 2001. *The Lives of Animals*. Princeton: Princeton University Press.

Tummeleht, Lea (toim.) 2018. *Loomade heaolu. Õpik kõrgkoolidele*. Paide: Kuma Print.

Ventsel, Andreas 2018. Poliitikasemiootika. — Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.). *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 398-414.

Urban, Sylvanus (toim.) 1749. A suprisingly rational speech of a hen. *The Gentleman's Magazine* XIX: 147-148. Kättesaadav: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015009221394&view=1up&seq=165&q1=hard%E2%80%93hearted>, 01.02.2023.

Wilks, Matti; Caviola, Lucius; Kahane, Guy; Bloom, Paul 2021. Children Prioritize Humans Over Animals Less Than Adults Do. – *Psychological Science* 32: 27-38. Kättesaadav: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0956797620960398>, 11.11.2022.

Yates, Roger 2010. Language, Power and Speciesism. – *Critical Society* 3: 11-19. Kättesaadav: https://www.academia.edu/1790407/Language_Power_and_Speciesism, 11.11.2022.

Wright, Laura 2021. Framing vegan studies. Vegetarianism, veganism, animal studies, ecofeminism. – Wright, Laura. *The Routledge Handbook of Vegan Studies*. Routledge, 3-15.

Summary

Speciesist language manifestation in journalism

This bachelor's thesis aims to describe and analyse speciesist language and its manifestations in Estonian journalism. Speciesism is defined as discrimination or attitude of bias in favour of one species and against of those members of other species. Therefore speciesist language enables human-animals to denigrate and discount nonhuman animals. The analysis of the speciesist language is based on four different media outlet and their articles: *Maaleht*, *Müürileht*, *Eesti Rahvusringhääling (ERR)* and *Vegan* journal. This thesis emphasis on the articles that use both words *human* and *animal*. In this research paper two research questions are raised:

- 1) Does speciesist language manifest in Estonian journalism?
- 2) What kind of speciesist language examples manifest in articles?

First the concept of speciesism is introduced and also other types of ways to analyse human-animal relationships with other animals. In the second chapter classification of different types of speciesist language manifestations are introduced. During the research, it was revealed that speciesism manifests itself in different ways in Estonian media publications.

Human animals and other animals are preferred not to be classified into one category. Often it is written as “humans and/or animals”, which implies that there is an asymmetric division between human-animals and non-human animals making the latter generic animal. This division is also justified by the sentences "human is an [adjective] animal". In these examples, the animal nature of humans has been recognized, but it has been considered important to note that human is something different than just an animal. When describing non-human animals there were occasions, where they were referred to as *persons* or *individuals*, which indicates that non-human animals are not simply considered as biological factors, but as subjects existing alongside human-animals.

The articles also highlighted several forms of speciesist relationships between human-animals and other animals. Hierarchical division manifested when human-animals exerted power or caring attitudes over non-human animals. In some of the articles antispeciesist language examples occurred when it was written that other animals should be guaranteed the same basic rights as human-animals. An important conclusion drawn based on the results is the fact that speciesist language manifests in different ways.

Lisa 1

Tabel 2 – viidatud meediaartiklid

Kood	Aasta	Väljaanne	Pealkiri	Autor/ (Toimetaja)	Kättesaadav:
E1	2018	ERR	Aleksei Turovski: kurjus ja agressiivsus ei ole sünonüümid mitte üks raas	Valner Valme	https://kultuur.err.ee/678989/aleksei-turovski-kurjus-ja-agressiivsus-ei-ole-sunonuumid-mitte-uks-raas
E2	2018	ERR	Viljandimaal päästsid jahimehed metsseapõrsad uppumisest	Merili Nael (toim.)	https://www.err.ee/683888/viljandimaal-paastsid-jahimehed-metsseaporsad-uppumisest
E3	2018	ERR	Loomad elutoas: amet nõuab kitsi pidavalt restoranilt loomaaialuba	Merilin Pärl	https://www.err.ee/685406/loomad-elutoas-amet-nouab-kitsi-pidavalt-restoranilt-loomaaialuba
E4	2018	ERR	Marek Tamm. Kas loodusel on ajalugu	Marek Tamm	https://kultuur.err.ee/852871/marek-tamm-kas-loodusel-on-ajalugu
E5	2018	ERR	Mikk Pärnits. Paganlik joovastus	Mikk Pärnits	https://kultuur.err.ee/859333/mikk-parnits-paganlik-joovastus
E6	2019	ERR	Loomaaia direktor: loomal täielikult stressi vältida on väga keeruline	Sander Loite	https://novaator.err.ee/898221/loomaaia-direktor-loomal-taielikult-stressi-valtida-on-vaega-keeruline
E7	2019	ERR	Urmas Vadi: tot-tot-tot	Urmas Vadi	https://www.err.ee/922036/urmas-vadi-tot-tot-tot
E8	2019	ERR	Kaarel Tarand. Kes küll kaitseks looma eest?	Kaarel Tarand	https://kultuur.err.ee/967253/kaarel-tarand-kes-kull-kaitseks-looma-eest
E9	2019	ERR	Mikk Pärnits. Patriarhaadi kriitika ja mõned näited selle lahustamise võimalikkusest	Mikk Pärnits	https://kultuur.err.ee/974101/mikk-parnits-patriarhaadi-kriitika-ja-moned-naited-selle-lahustamise-voimalikkusest
E10	2019	ERR	Narva-Jõesuu silmfestivalile tuli jõesilmu tuua Lätist	Jüri Nikolajev	https://www.err.ee/986543/narva-joesuu-silmufestivalile-tuli-joesilmu-tuua-latist
E11	2019	ERR	Mikk Pärnits. Tehisintellekt ei saabu teaduse kaudu	Mikk Pärnits	https://kultuur.err.ee/987512/mikk-parnits-tehisintellekt-ei-saabu-teaduse-kaudu
E12	2019	ERR	Peeter Laurits: aga las ma räägin teile ühest puust	Peeter Laurits	https://www.err.ee/1008700/peeter-laurits-aga-las-ma-raagin-teile-uhest-puust
E13	2020	ERR	Koer võidi kodustada juba jääajal	Priit Ennet	https://novaator.err.ee/1054651/koer-voidi-kodustada-juba-jaaajal
E14	2020	ERR	"Pealtnägija": koertekatk võis Eestisse jõuda Venemaalt smugeldatud koertega	Kristjan Pihl	https://www.err.ee/1057016/pealtnagija-koertekatk-vois-eestisse-jouda-venemaalt-smugeldatud-koertega

E15	2020	ERR	Viirusekriis paljastas inimlooma erilisuse	Kristjan Port	https://novaator.err.ee/1070504/viirusekriis-paljastas-inimlooma-erilisuse
E16	2020	ERR	Muusik Jaanus Nõgisto: perekond on samasugune asi nagu rokkbänd	Victoria Maripuu (toim).	https://menu.err.ee/1073399/muusik-jaanus-nogisto-perekond-on-samasugune-asi-nagu-rokkband
E17	2020	ERR	Tiit Maran: on aeg lasta käiku hullumeelsed ideed	Joonas Hellerma	https://kultuur.err.ee/1199914/tiit-maran-on-aeg-lasta-kaiku-hullumeelsed-ideed
E18	2021	ERR	Jako Salla. Meeleparanduse võimatus isoleerivas vanglas	Jako Salla	https://www.err.ee/1608109726/jako-salla-meeleparanduse-voimatus-isoleerivas-vanglas
E19	2021	ERR	Maantee äärest üles korjatud karupoeg asub elama RMK Elistvere loomapargis	Victoria Maripuu (toim).	https://menu.err.ee/1608132112/maantee-aarest-ules-korjatud-karupoeg-asub-elama-rmk-elistvere-loomapargis
E20	2021	ERR	Looduses leitud loomapoega koju viia ei tasu	Anne Raiste	https://www.err.ee/1608153943/looduses-leitud-loomapoega-koju-viia-ei-tasu
E21	2021	ERR	Kassid pole üksikõiksed, vaid lihtsalt ei mõista meid	Airika Harrik (toim.)	https://novaator.err.ee/1608155908/kassid-pole-üksikoiksed-vaid-lihtsalt-ei-moista-meid
E22	2021	ERR	Teadlased löid ahvi ja inimese kimäärembrüüd	Airika Harrik (toim.)	https://novaator.err.ee/1608180580/teadlased-loid-ahvi-ja-inimese-kimaarembuud
E23	2021	ERR	Rein Sikk: kogu tõde muttide ja võilillede tõrjumisest	Rein Sikk	https://www.err.ee/1608240765/rein-sikk-kogu-tode-muttide-ja-voilillede-torjumisest
E24	2021	ERR	Rohealade elurikkus kasvatab linnades puukide arvu	Agnes Janson	https://www.err.ee/1608255333/rohealade-elurikkus-kasvatab-linnades-puukide-arvu
E25	2021	ERR	Nunnu multikategelane võib mõjutada loomaliikide käekäiku	Airika Harrik	https://novaator.err.ee/1608317141/nunnu-multikategelane-voib-mojutada-loomaliikide-kaekaiku
E26	2021	ERR	Kuri nägu äratav vaataja tähelepanu rõõmsast näost rohkem	Airika Harrik	https://novaator.err.ee/1608356396/kuri-nagu-aratab-vaataja-tahelepanu-roomsast-naost-rohkem
E27	2022	ERR	Mati Kaal aasta loomast: Eesti karud on suhteliselt leebe loomuga	Lisete Tagen (toim.)	https://menu.err.ee/1608456227/mati-kaal-aasta-loomast-eesti-karud-on-suhteliselt-leebe-loomuga
E28	2022	ERR	Lauristin: poliitiline müra on aeglustanud vaksineerimistempot	Ode Maria Punamäe	https://www.err.ee/1608506582/lauristin-poliitiline-mura-on-aeglustanud-vaksineerimistempot
E29	2022	ERR	Lauri Vahtre: Saksa genotsiid ja Vene genotsiid	Lauri Vahtre	https://www.err.ee/1608669493/lauri-vahtre-saksa-genotsiid-ja-vene-genotsiid
E30	2022	ERR	Zoosarheoloog: koduloomad Eestiga esimesel katsel ei kohanenud	Airika Harrik	https://novaator.err.ee/1608718597/zoosarheoloog-koduloomad-eestiga-esimesel-katsel-ei-kohanenud

E31	2022	ERR	Koerajuht: Eesti lemmikloomakultuur on Euroopast 20 aastat maasLemmikloomadega levivad parasiidid võivad soodustada raseduse katkemist	Airika Harrik	https://novaator.err.ee/160873022/koerajuht-eesti-lemmikloomakultuur-on-euroopast-20-aastat-maas
E32	2022	ERR	Tiit Maran: keskkonnakriisi tagant paistavad iised piiblisalmid	Arika Harrik	https://novaator.err.ee/1608737980/tiit-maran-keskkonnakriisi-tagant-paistavad-iised-piiblisalmid
E33	2022	ERR	Karu kiusaja sai Lätis 600 eurot trahvi	Karl Kivil (toim.)	https://www.err.ee/1608772984/karu-kiusaja-sai-latis-600-eurot-trahvi
E34	2022	ERR	Ranna Rantšos saavad külastajad tutvuda sadade farmiloomade ja -lindudega	Ester Vilgats	https://menu.err.ee/1608786295/ranna-rantsos-saavad-kulastajad-tutvuda-sadade-farmiloomade-ja-lindudega
E35	2022	ERR	Juhan Voolaid: spordi mõttest ja olemusest	Juhan Voolaid	https://www.err.ee/1608807934/juhan-voolaid-spordi-mottest-ja-olemusest
E36	2022	ERR	Lemmiklooma surm võib olla sama valus kui lähedase kaotus	Airika Harrik	https://novaator.err.ee/1608815227/lemmiklooma-surm-voib-olla-sama-valus-kui-lahedase-kaotus
M1	2018	Maaleht	Hundid ründasid Noarootsis keset valgustatud külakeskust noort perekoera	Madis Must	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/81338805/hundid-rundasid-noarootsis-keset-valgustatud-kulakeskust-noort-perekoera
M2	2018	Maaleht	Uuringud näitavad, et maja ümber hulkuv hunt on tegelikult tavaline asi	Kristiina Viiron	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/81347923/uuringud-naitavad-et-maja-umber-hulkuv-hunt-on-tegelikult-tavaline-asi
M3	2018	Maaleht	Ranna Rantšo turvakodu päästab loomi tapamajast	Heli Raamets	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/81917293/ranna-rantso-turvakodu-paastab-loomi-tapamajast
M4	2018	Maaleht	Lootus, et Saaremaal koduhoovi tulnud karupojad suureks sirguvad, on üliväike	Aive Mõttus	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/83135791/lootus-et-saaremaal-koduhoovi-tulnud-karupojad-suureks-sirguvad-on-ulivaike
M5	2018	Maaleht	Mõtlemist jääb üha vähemaks	Helger Aaresild, Ants Aaman	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/83464049/motlemist-jaab-uha-vahemaks
M6	2018	Maaleht	LUGEMISELAMUS Igal viimasel kui ahvil on poliitiline tagapõhi	Marti Narusk	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/84270927/lugemiselamus-igal-viimasel-kui-ahvil-on-poliitiline-tagapohi
M7	2019	Maaleht	Salakütt käis Loonalaiu talvituvatest veistest matti võtmas		https://maaleht.delfi.ee/artikkel/85646693/salakutt-kais-loonalaiu-talvituvatest-veistest-matti-votmas
M8	2019	Maaleht	Esimest korda Eestis vaidlustasid metsa- ja	Madis Must	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/86700459/esimest-korda-eestis-vaidlustasid-metsa-ja

			metsloomakaitsjad karu küttemise eriloa		metsloomakaitsjad-karu-kuttimise-eriloa
M9	2019	Maaleht	Margus Mikomägi: kõik mängivad, et olla päris	Margus Mikomägi	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/86851251/margus-mikomagi-koik-mangivad-et-olla-paris
M10	2019	Maaleht	Mari Kartau: mets loomi täis, üks nunnum kui teine	Mari Kartau	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/87766927/mari-kartau-mets-loomi-tais-uks-nunnum-kui-teine
M11	2019	Maaleht	Loomakasvatavad: kliimamuutusi ja loomade heaolu ei saa loosungiteks lihtsustada	Madis Must	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/87796491/loomakasvatavad-kliimamuutusi-ja-loomade-heaolu-ei-saa-loosungiteks-lihtsustada
M12	2019	Maaleht	MTÜ Loomus mõistab hukka jõesilmude piinamise „Maahommikus“	Annaliisa Post	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/88145643/mtu-loomus-moistab-hukka-joesilmude-piinamise-maahommikus
M13	2019	Maaleht	Brüsseli toidupoliitika nõunik: veganluse varjus käib suur väetiseäri	Silja Lättemäe	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/88182511/brusseli-toidupoliitika-nounik-veganluse-varjus-kaib-suur-vaetiseari
M14	2020	Maaleht	Leili metsalood Metssigadele soe talv sobib	Leili Mihkelson	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/88759869/leili-metsalood-metssigadele-soe-talv-sobib
M15	2020	Maaleht	LIHATÖÖSTUR: hinnatõusu taga on Hiina, kes ostab rahva toitmiseks massiivselt liha kokku	Argo Ideon	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/90191703/lihatoostur-hinnatõusu-taga-on-hiina-kes-ostab-rahva-toitmiseks-massiivselt-liha-kokku
M16	2020	Maaleht	Need kaks poeeti on kõige radikaalsemad - kumbki omas äärmuses	Jürgen Rooste	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/91029663/need-kaks-poeeti-on-koige-radikaalsemad-kumbki-omas-aarmuses
M17	2020	Maaleht	Mõtlematusest põhjustatud surmad: valesi ära visatud mask võib tappa nii mõnegi looma	Linda-Liis Laikoja	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/91704593/motlematusest-pohjustatud-surmad-valesi-ara-visatud-mask-voib-tappa-nii-monegi-looma
M18	2020	Maaleht	UUS KORD: üksiku kitsega tuleb suhelda vähemalt kaks korda päevas	Silja Lättemäe	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/91951109/uus-kord-üksiku-kitsega-tuleb-suhelda-vahemalt-kaks-korda-paevas
M19	2020	Maaleht	PÄEVA LÕPUKS, PÄIKEST! Need ütlemsed on Maalehe lugejaid ära tüüdanud	Argo Ideon	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/92029203/paeva-lopuks-paikest-need-utlemised-on-maalehe-lugejaid-ara-tuudanud
M20	2021	Maaleht	Argo Ideon: aasta loom on visa elukas, kes on suurepäraselt kohandunud inimkeskse maailmaga	Argo Ideon	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/92157753/argo-ideon-aasta-loom-on-visa-elukas-kes-on-suureparaselt-kohandunud-inimkeskse-maailmaga

M21	2021	Maaleht	Loomalapsi "merekooli" enam saata ei tohi. Vaata, mis on lahendus!	Geit Karurahu	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/92587169/loomalapsi-merekooli-enam-saata-ei-tohi-vaata-mis-on-lahendus
M22	2021	Maaleht	Eesti lehmad toodavad koroonavastast piima	Heli Raamets	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/93109349/eesti-lehmad-toodavad-koroonavastast-piima
M23	2021	Maaleht	Mari-Anne Härma: COVID-19 lõpp paistab, aga sellele järgnev uus pandeemia on paratamatus	Eva-Lotta Kivi	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/93614265/mari-anne-harma-covid-19-lopp-paistab-aga-sellele-jargnev-uus-pandeemia-on-paratamatus
M24	2021	Maaleht	Margus Mikomägi: ametnikud loovad lõputult normatiive, see tingib ametnikkonna lõputu kasvu	Margus Mikomägi	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/93838863/margus-mikomagi-ametnikud-loovad-loputult-normatiive-see-tingib-ametnikkonna-loputu-kasvu
M25	2021	Maaleht	Krokodillid, sebrad, alpakad ja liblikad. Missugustes väiksemates turismitaludes saab tutvuda loomadega?	Anette Pukk, Aleksander Pihlak	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/93959167/krokodillid-sebrad-alpakad-ja-liblikad-missugustes-vaiksemates-turismitaludes-saab-tutvuda-loomadega
M26	2021	Maaleht	Loomapidajad ootavad selgust: kas peab veiste arvu vähendama?	Lii Sammler	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/94898651/loomapidajad-ootavad-selgust-kas-peab-veiste-arvu-vahendama
M27	2021	Maaleht	Loomaarst Katrin Vanem-Joost: sügav arusaamine loomade sõnatutest tunnetest viib inimese lähemale maailma mõistmiseni	Katrin Vanem-Joost	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/95048727/loomaarst-katrin-vanem-joost-sugav-arusaamine-loomade-sonatutest-tunnetest-viib-inimese-lahemale-maailma-moistmiseni
M28	2021	Maaleht	Britid lüpsavad oma lehmi nüüd vaid korra päevas ja sellest võidab nii talunik kui loom	Silja Lättemäe	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/95174209/britid-lupsavad-oma-lehmi-nuud-vaid-korra-paevas-ja-sellest-voidab-nii-talunik-kui-loom
M29	2022	Maaleht	Lemmikloomadest veebistaarid võivad teha omanikust miljonäri	Eget Velleste	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/95667303/lemmikloomadest-veebistaarid-voivad-teha-omanikust-miljonari
M30	2022	Maaleht	Aleksei Turovski lageraiest: meile on loodust vaja, loodusele meid mitte	Aleksei Turovski	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/95799609/aleksei-turovski-lageraiest-meile-on-loodust-vaja-loodusele-meid-mitte
M31	2022	Maaleht	Ukraina koduta kasside ja koerte Eestisse toimetamine on keelatud ning võib kaasa tuua karistuse	Eget Velleste	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/96089357/ukraina-koduta-kasside-ja-koerte-eestisse-toimetamine-on-keelatud-ning-voib-kaasa-tuua-karistuse
M32	2022	Maaleht	Loomaarst Katrin Vanem-Joost: miks on kannatavaid loomi nii palju? Miks eksisteerivad varjupaigad?	Katrin Vanem-Joost	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/96412395/loomaarst-katrin-vanem-joost-miks-on

					kannatavaid-loomi-nii-palju-miks-eksisteerivad-varjupaigad
M33	2022	Maaleht	Kuidas kasvavad kõige tublimad vasikad?	Liina Ulm	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/96631249/kuidas-kasvavad-koige-tublimad-vasikad
M34	2022	Maaleht	Argo Ideon: mida hakata peale teadustõega, et kass oskab kinni püüda linnukese ja ta nahka pista?	Argo Ideon	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120029422/argo-ideon-mida-hakata-peale-teadustoeaga-et-kass-oskab-kinni-puuda-linnukese-ja-ta-nahka-pista
M35	2022	Maaleht	EKSPERIMENT Lüpsja palk võib olla lausa 2200 eurot. Kas ajakirjanik saab selle tööga hakkama?	Eget Velleste	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120065682/eksperiment-lupsja-palk-voib-olla-lausa-2200-eurot-kas-ajakirjanik-saab-selle-tooga-hakkama
M36	2022	Maaleht	VIDEO Kobras ehitas oma abistajate tiigile mitu tammi, näris läbi juhtmed ja kadus siis nelja tuule poole	Hebo Rahman	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120080370/video-kobras-ehitas-oma-abistajate-tiigile-mitu-tammi-naris-labi-juhtmed-ja-kadus-siis-nelja-tuule-pole
M37	2022	Maaleht	MAALEHE ARHIIVIST Jüri Arrak: mul on sees neid vorme ja värve ja inimesi nii palju, et ei jõua ära joonistada	Margus Mikomägi	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/94821365/maalehe-arhiivist-juri-arrak-mul-on-sees-neid-vorme-ja-varve-ja-inimesi-nii-palju-et-ei-joua-ara-joonistada
M38	2022	Maaleht	Ebanormaalne olukord: juht peab teatama vigastatud liiklusmärgist, kuid allaaetud looma võib teele piinlema jätta	Eve Heinla	https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120103336/ebanormaalne-olukord-juht-peab-teatama-vigastatud-liiklusmargist-kuid-allaaetud-looma-voib-teele-piinlema-jatta
MÜ1	2018	Müürileht	Vanad eestlased ja videvikuaaja kombid	Mall Hiimäe	https://www.muurileht.ee/vanad-eestlased-ja-videvikuaaja-kombid/
MÜ30	2018	Müürileht	Miks ma ei kasuta sotsiaalmeediat?	Mihkel Kaevats	https://www.muurileht.ee/miks-ma-ei-kasuta-sotsiaalmeediat/
MÜ29	2018	Müürileht	Vana naine, kes armastab tabusid murda. Intervjuu Sirje Rungega.	Helen Tammemäe, Aleksander Kelpman	https://www.muurileht.ee/vana-naine-kes-armastab-tabusid-murda-intervjuu-sirje-rungega/
MÜ2	2018	Müürileht	Abiturient: EKRE poliitika alustaladeks on trollimine, populism ja absurditeater	Laura-Marleene Jefimov	https://www.muurileht.ee/abiturient-ekre-poliitika-alustaladeks-on-trollimine-populism-ja-absurditeater/
MÜ3	2018	Müürileht	Mis siis saab, kui tsivilisatsioonil peaks pauk ära käima?	Kerttu Sarapuu, Rando Tooming	https://www.muurileht.ee/mis-siis-saab-kui-tsvilisatsioonil-peak-pauk-ara-kaima/
MÜ4	2018	Müürileht	Koortekool on nii koertele kui inimestele	Karin Bachmann	https://www.muurileht.ee/koerte-kool-on-nii-koertele-kui-inimestele/
MÜ5	2018	Müürileht	Ämmamuna ja salakaubavedu ehk mänge ajaloo varasalvest	Astrid Tuisk	https://www.muurileht.ee/amma-muna-ja-salakaubavedu-ehk-mange-ajaloo-varasalvest/

MÜ6	2019	Müürileht	Juhtkiri: Need tüütud aktivistid	Helen Tammemäe	https://www.muurileht.ee/juhtkiri-need-tuutud-aktivistid/
MÜ7	2019	Müürileht	Evolutsioon tundrast nutiseadmesse	Kristjan Kalm	https://www.muurileht.ee/evolutsioon-tundrast-nutiseadmesse/
MÜ8	2019	Müürileht	Meil on enesehävitusplaan ja me jätkame sellega!	Madis Vasser	https://www.muurileht.ee/meilon-enesehavitusplaan-ja-me-jatkame-sellega/
MÜ9	2019	Müürileht	Keskonnakolumn: milleks kirjutada keskkonnast?	Helen Puistaja	https://www.muurileht.ee/keskkonnakolumn-milleks-kirjutada-keskkonnast/
MÜ10	2019	Müürileht	Ireene Viktor ja Kadri Aavik: Veganid kui "uus terroristlik vähemus"	Ireene Viktor, Kadri Aavik	https://www.muurileht.ee/ireene-viktor-ja-kadri-aaavik-veganid-kui-uus-terroristlik-vahemus/
MÜ11	2020	Müürileht	Tänapäeva askeet, kes ei ole loobunud millestki. Intervjuu Hasso Krulliga	Kaisa Ling	https://www.muurileht.ee/tanapaeva-askeet-kes-ei-ole-loobunud-millestki-intervjuu-hasso-krulliga/
MÜ12	2020	Müürileht	Kui oled kõigest loobunud, kas jääb siis midagi alles	Heliika Pikkov	https://www.muurileht.ee/kui-oled-koigest-loobunud-kas-jaab-siis-midagi-alles/
MÜ13	2020	Müürileht	Rahvameditsiin ehk kuidas loodus, usk ja rituaalid tagasid tervise	Marju Kõivupuu	https://www.muurileht.ee/rahvameditsiin-ehk-kuidas-loodus-usk-ja-rituaalid-tagasid-tervise/
MÜ14	2021	Müürileht	Heinrich Sepp: "Miks mitte suhtuda eesti rahvasse nii, et ükski inimene ei jääks oma seksuaalsuse pärast riigi kaitsest ilma?"	Heinrich Sepp	https://www.muurileht.ee/heinrich-sepp-miks-mitte-suhtuda-estirahvasse-nii-et-ukski-inimene-ei-jaaks-oma-seksuaalsuse-parast-riigi-kaitsest-ilma/
MÜ15	2021	Müürileht	Kas töö on tulevikku	Tiina Saar-Veelmaa	https://www.muurileht.ee/kas-tool-on-tulevikku/
MÜ16	2021	Müürileht	Töö peaks lisama elule tähendust	Martin Noorkõiv	https://www.muurileht.ee/too-peak-lisama-elule-tahendust/
MÜ17	2021	Müürileht	Me vajame optimistlikke biotoopiaid	Peeter Laurits	https://www.muurileht.ee/me-vajame-optimistlikke-biotoopiaid/
MÜ18	2021	Müürileht	Hirmu lummus	Monika Luik	https://www.muurileht.ee/hirmulummus/
MÜ19	2021	Müürileht	Võta oma haamer ja löö	Andrus Laansalu	https://www.muurileht.ee/vota-oma-haamer-ja-loo/
MÜ20	2021	Müürileht	Keskonnakolumn: ohutunde alaareng	Aet Annist	https://www.muurileht.ee/keskkonnakolumn-ohutunde-alaareng/
MÜ21	2022	Müürileht	Janu teiste järele	Marja Pärtna	https://www.muurileht.ee/janu-teiste-jarele/
MÜ22	2022	Müürileht	Linnaruumikolumn: looduse kroon end kliimamuutuste eest ei kaitse	Hannes Aava	https://www.muurileht.ee/linnaruumikolumn-looduse-kroon-end-kliimamuutuste-eest-ei-kaitse/
MÜ23	2022	Müürileht	Kas tihane võib olla loovam kui sahtliluuletaja?	Siiri Tarrikas	https://www.muurileht.ee/kas-tihane-voib-olla-loovam-kui-sahtliluuletaja/
MÜ24	2022	Müürileht	Kas siin peol k***i saab?	Kärt Kelder	https://www.muurileht.ee/kus-siin-peol-ki-saab/

MÜ25	2022	Müürileht	Keskonnakolumn: kui loodus astub tunnistajapinki	Aet Annist	https://www.muurileht.ee/keskkonnakolumn-kui-loodus-astub-tunnistajapinki/
MÜ26	2022	Müürileht	Roheline kirik ehk kristlaste panus loodu(s)hoidu	Laura Vilbiks	https://www.muurileht.ee/roheline-kirik-ehk-kristlaste-panus-loodusoidu/
MÜ27	2022	Müürileht	5 piiriutoopiat: Hent Kalmo	Hent Kalmo	https://www.muurileht.ee/5-piiriutoopiat-hent-kalmo/
MÜ28	2022	Müürileht	Pühad mootorid ehk kuidas loodusrahvast sai rallirahvas	Hannes Aava	https://www.muurileht.ee/puhad-mootorid-ehk-kuidas-loodusrahvast-sai-rallirahvas/
V1	2018	Vegan ajakiri	Vestlus Marek Strandbergiga	Kätlin Kalling	NR 6, 2018 1/6: lk: 2-12
V36	2018	Vegan ajakiri	Kanakarja kambakatest ussipesadeni	Ireene Viktor	NR 6, 2018 1/6: lk: 38-40
V2	2018	Vegan ajakiri	Mis on veganluses ebaloomulikk	Florian Biesinger	NR 7, 2018 2/6: lk 40-41
V3	2018	Vegan ajakiri	Positiivne suhtumine päästab loomad!	Kristina Mering	NR 7, 2018 2/6: 65-67
V4	2018	Vegan ajakiri	Loomkatsetest loobumine - suur samm on tehtud kuid pikk tee on veel minna	Anita Jürson	NR 7, 2018 2/6: 68-71
V5	2018	Vegan ajakiri	Moevärk see veganlus. Küll üle läheb!	Anett Rannamets	NR 8, 2018 3/6: 70-71
V6	2018	Vegan ajakiri	Kohtutee loomade nimel	Ireene Viktor	NR 9, 2018 4/6: 52-57
V7	2018	Vegan ajakiri	Imelises harmoonias Mick ja Angeelia Pedaja	Anett Rannamets	NR 10, 2018 5/6: 4-10
V8	2018	Vegan ajakiri	Loomavabast majandusest	Marek Strandberg	NR 11, 2018 6/6: 24-26
V9	2018	Vegan ajakiri	Gustav Söderfeldt: seakasvatajst vegantalunikuks	Kätlin Kalling	NR 11, 2018 6/6: 28-33
V10	2019	Vegan ajakiri	Veganlus - kas moodne dieet	Ireene Viktor	NR 12, 2019 1/6: 8-10
V11	2019	Vegan ajakiri	Hullumeelne! Tagurpidi rulluiskudel: Eesti sportlane läheb Berliini maratonile, et registreerida maailmarekord	Anett Rannamets	NR 15, 2019 4/6: 8-13
V12	2019	Vegan ajakiri	Inimene ja toitumisharjumused: milline on mõju kliimale?	Silver Semljanski	NR 15, 2019 4/6: 26-30
V13	2019	Vegan ajakiri	Florian Biesinger usub inimeste hoolivusse ja õiglustundesse	Ireene Viktor	NR 15, 2019 4/6: 32-35
V14	2019	Vegan ajakiri	Loomkaitse edusammud suures poliitikas	Annika Lepp	NR 15, 2019 4/6: 48-49
V15	2019	Vegan ajakiri	Hanna Martinson: mida ma ei teeks oma koerale, ei tee ühelegi teisele loomale	Leen Lindam	NR 15, 2019 4/6: 50-60
V16	2019	Vegan ajakiri	Ardo Kivi: mehelik ja seksikas on mees, kes suudab vanadest harjumustest loobuda	Leen Lindam, Anett Ranamets	NR 16, 2019 5/6: 38-46

V17	2019	Vegan ajakiri	Kui laps võtab vastu otsuse ehk: "Ema-isa, ma olen vegan!"	Emily Rosenberg, Eliis Salm	NR 16, 2019 5/6: 52-54
V18	2019	Vegan ajakiri	Sallimatus hakkab loomulikkuse väänamisest	Karin Bachmann	Nr 17, 2019 6/6: 5
V19	2020	Vegan ajakiri	Kuidas aidata looma, kui ei tea kuidas?	Maarja Mäll	NR 18, 2020 1/11: 20-23
V20	2020	Vegan ajakiri	Mõmmikud põlevad elusalt	Kadri Taperson	NR 19, 2020 2/11: 4
V21	2020	Vegan ajakiri	5 soovitus kuidas aktivistina läbipõlemist vältida	Liis Hainla	NR 19, 2020 2/11: 16
V22	2020	Vegan ajakiri	Sergei Kibus saatis aastaga rohkem korda kui mõni terve elu jooksul	Kätlin Kalling	NR 21, 2020 4/11: 46-49
V23	2020	Vegan ajakiri	Poliitikud arutasid armavusfestivalil veganluse ja valikute üle	Kadri Sikk	NR 22, 2020 5/6: 36
V36	2020	Vegan ajakiri	Kas on vabadust olla mittevegan	Kadri Sikk	NR 22, 2020 5/6: 36
V24	2020	Vegan ajakiri	Ettevõtjatele: Mida soovib vegantarbija?	Tairi Tuisk	NR 23, 2020 6/6: 38-40
V25	2021	Vegan ajakiri	Esimest korda pärjati taimetoidurestoran Michelinini tärniga		NR 24, 2021 1/6: 8
V26	2021	Vegan ajakiri	Veganmaailm ja lapsed: kuidas vanemana väärtuste rägastikus tometada?	Farištamo Eller	NR 24, 2021 1/6: 38-40
V27	2021	Vegan ajakiri	Peatoimetaja veerg	Anett Rannamets	NR 26, 2021 3/6: 4
V28	2021	Vegan ajakiri	Loomkatsete keeld Euroopas on ohus		NR 28, 2021 5/6: 10
V29	2021	Vegan ajakiri	Keskkonna päästmiseks tuleb teisi liike, inimõigusi ja looduskeskkonda arvestades elama õppida	Kadri Taperson	NR 28, 2021 5/6: 28-29
V30	2021	Vegan ajakiri	Filmimine sigalates, lautades, farmides - oma nime ja näoga	Kadri Taperson	NR 29, 2021 6/6: 16-17
V31	2021	Vegan ajakiri	Maarjo Mändmaa: veganlusest peab oskama kõnelda	Anett Rannamets	NR 29, 2021 6/6: 18-22
V32	2022	Vegan ajakiri	Kellele kuuluvad geenid?	Helena šegedin	NR 30, 2022 1/4: 14-17
V33	2022	Vegan ajakiri	8 põhjust, miks kaheksajalad väärivad paremat	Maaja Mäll	NR 30, 2022 1/4: 18-19
V34	2022	Vegan ajakiri	Loomaeetika sidumine filosoofiaga. Õiglane koogijagamine: Rawls ja Veganlus	Justina M Kolberg	NR 30, 2022 1/4: 20-21
V35	2022	Vegan ajakiri	Lahendus, mis meile ei meeldi	Kadri Taperson	NR 31, 2022 2/4: 6

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Sauga-Tilk (sünnikuupäev: 08.05.1999)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Spetsiesistliku keelekasutuse avaldumisvormid ajakirjanduses“, mille juhendaja on Katre Pärn, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Sauga-Tilk

29.05.2023